

У случају да родитељи не дозвољавају ћерки да се уда за свога изабраника, она у договору са момком побегне његовој кући. После неколико дана момков отац, или неко други старији, долази девојчиним родитељима и тражи сагласност за мир. У већини случајева родитељи постижу споразум и уговарају венчање и свадбу.

Домаћинства која немају синове већ само кћери, да им се огњиште не би угасило, доводе једног зета у кућу. Зет у том случају обично узима славу те куће.

После претходних разговора, договора и распитивања преко посредника и пријатеља, у заказан дан, обично у попдневним или раним вечерњим часовима, најчешће нерадним даном, отац, стриц и други момкови рођаци, заједно са њим одлазе у кућу изабране девојке, да је просе. Када би момак полазио у просидбу, на њега би бацали чичак да се на њега девојка залепи као чичак за одећу, или обратно, да девојка кроз прстен погледа момка да би се заљубио у њу.

Након дужег, по обичају намерног натезања, приче и хвале, питала би се девојка да ли воли тог момка, да ли се њему обећала или неком другом и да ли жели да се уда за њега. Када девојка одговори потврдно, младожењин отац даје прстен девојци. Износи се балон са ракијом, печени ован са роговима, погача. Будућа свекрва ставља већу количину плетива, а будући свекар, полаже већу суму новца, и то три пута ставља. Тада се пријатељи изљубе а песма увелича славље. Девојка узвраћа даровима, заказује се дан свадбе.

Дешавало се да се приликом просења родитељи девојке нису за тај брак и при том износе своје ставове: „Није он за нас, није добар, сиромашан је, није виђен, леп...“ Могу да наведу и друге разлоге, али као и увек, љубав победи и двоје младих се договоре када да је момак украде. Договоре се где ће се наћи и у које време. Девојка свој одлазак обично припреми са неком другарицом, која ће јој у томе помоћи. Младожења са својим друговима, са неким од родбине, у договорено време и на већ одређеном месту, узме, украде девојку. Тај чин означе песмом и пуцњима, тако да дају до знања да су украли девојку. Домаћин куће у коју је девојка отишла, која ју је украла, преко пријатеља, познаника, тражи одобрење девојчанинх родитеља да их приме у своју кућу ради мира, јер су им ћерку украли за свога сина. Дешавало се да младин отац одуговлачи јер није био за тај брак, или није био упознат да ће до тога барака доћи. У таквим околностима понегде се дешавало да младожењин отац и по три пута понавља своју намеру. Када добије одобрење да може доћи, он

са собом на мир поведе још пар својих рођака или пријатеља. На мир се носила кафа, шећер, ракија, кокошка. Није се носило много ако се сумњало да ли ће их пријатељ примити. Када дођу младиној кући, питају домаћина: „Имал изволте“. Овај и даље љут одговори: „Има, има, ајде слободно“. Уђу у кућу, поздраве се, али не као пријатељи. Седе, разговарају о свакодневним темама и другим мање битним стварима а не причају о разлогу свог доласка. После одређеног времена, када младожењин отац процени да је време за почетак разговора о разлогу доласка, каже: „Вала, пријатељу, ти си на мене нешто љут. Нисам ти ја крив. Судбина је таква била!“ Младином оцу и даље није право, али, ипак. Преломи и каже: „Вала, ниси ни ти ни ја. Моја ћерка ме није питала, а ја је ту не би никада дао. Било шта је било, нека им је срећно, ми смо од данас пријатељи!“ Изљубе се и од тада су пријатељи. До тада су у току разговора пили ракију нон стоп, сви једнако из исте чаше, а сада, када су се измирили и постали пријатељи, узимају велику чашу и здраве једни другима. Веселе и расположење чине своје, па се деси да уместо чаше чанак заузме место. Домаћин узме чанак, наслужи ракију и здрави пријатељу: „Пријатељу, здрав се!“ Овај је главно завршио, помирио се са пријатељем, али се као нећка: „Богами, ја не знам да ли ћу моћи“. У жељи да га угости и покаже своју одлучност, он му одговара: „Богами ћеш морат. Ми смо од сада пријатељи, нема друге!“ Чанак за чанком, пријатељ са пријатељем, младожења са младом. Љубав је победила. О свадби ће лако.

Свадба се заказивала обично за јесен, па до божићних поклада, обавезно и увек када није пост. Пре свадбе младожењин отац или неко од мушке фамилије, пуном окићеном флашом ракије, здравицом „буклијом“, обилази и позива на свадбу сватове и законике: кума, старог свата, војводу, бајрактара, ручног девера... Здравница би била лепо окићена цвећем и даровима. Свако би попио из флаше ракију, наздравио младенцима и домаћину који их позива, китио флашу каницом, чарапама, пешкиром, кошуљом, новцем у новије време. Обичај је, ради напретка и берићета, да се после сваког наздрављања у здравицу доспе ракија, тако да она увек буде пуна.

За венчаног кума обично се узимало лице које је крстило младожењу, лице са којим је окумљена момкова кућа. Стари сват је обично младожењин ујак, девер је обично брат или неко од ближе родбине, бајрактар је неко од зетова. Сват који је био задужен за полазак, повратак, понашање сватова, водио ред на свадби, имао је звање домаћин сватова, а то је обично младожењин стриц. Постојао је

тада и сват-законик који се звао војвода или камарџија, а био је задужен за превоз младине спреме, ћилима, дарова, свега што је носила у нови дом. То је био неко од рођака. Спрема је била сложена у дрвеним сандуцима, који су товарени на лепо окићене коње. Знало се рећи: „Два пуна сандука спреме је донела, једва је оно јадно кљусе ишло од терета“. Кум и стари сват су сведоци младенцима пред Богом, девер преводи младенце у нови живот, а војвода се стара о реду на свадби.

Музика, сватовске песме, шале, весеље били су тада саставни део сваке свадбе. Сваки сват који је био у могућности, најављивао је свој долазак пуцњем пред младожењиним кућом. Ту су их девојке, обично оне које су блиске младожењиној кући, китиле цветовима а понегде и пешкиром. Цветове су девојке правиле од грана босилка, шимшира, кадифе. Стављају се на десни део груди, а пешкир се закачиће на десно плеће или раме. Пешкирима и цвећем су кићени и сви коњи и кола која учествују у свадбеној колони. Сваки свадбар за примљени цвет или пешкир дарује девојке које су га китиле. Те девојке дан пре свадбе венцем од цвећа оките капију испред куће код момка, а китила се и капија код девојке. Уобичајено је било да сви који долазе у сватове, нарочито ближак родбина, поред поклона младенцима, нарочито законике, доносе прилоге у јелу и пићу: печено пиле или јагње, погаче, балоне ракије и друго. Музика, кларинет, фрула, а и бубањ је знао да се чује далеко, у друго село. Посебну драж су чиниле јенђе, лепо обучене и окићене девојке, загрљене и стално са песмом.

По поласку сватова пуцало се, пила ракија за срећна пута, песма се певала и формирала колона. Испред свих сватова јаше војвода са искићеним пуним балоном ракије, за њим бајрактар са заставом, а затим остали сватови по старешинству. На сваком узвишењу стајали би у групи остали сељани, гледали сватове, бројали коње, коментарисали свако на свој начин. По испраћају сватова враћали би се кући како би се спремили за дочек сватова и долазак младе. Нико се није љутио ако би колона сватова прошла пољем непожњевене пшенице, конопље, кромпира, непокошене ливаде или слично, јер тада је важило неписано правило: „За сватове суда нема“.

Долазак девојчиној кући сватови најављују пуцањем. Сватови се не пуштају у двориште девојчине куће док момкови сватови не погоде јабуку високо учвршћену на неком дрвету или мотки испред улазне капије. Тек када момкови сватови погоде јабуку, пуштају се у двориште, а по договору, одређен број

пријатеља. Улазак у кућу је био обавезан за све законике. Сватови и пријатељи се чаше и здраве ракију, девојке јенђе певају и кроз песму хвале младожењу: *Наш је Миле као слика, / Није Јела за њега ирилика.*

Младине другарице једва чекају да песмом одговоре јенђама и исхвале своју другарицу: *Наша Јела јорска вила, / Вашег момка победила.*

Јенђе поново певају: *Младожења у мајке јединац, / Лейо њева као канаринац.*

И тако уз досетке, песму и шалу чекају младин излазак из куће и полазак сватова. *Зайевајмо миле сеје, нашем браћу на весеље! / Ој, Јело, снајо мила, јеси ли се наредила.*

У младиној кући у челном делу средине стола седи младожења и заузима место за младу, а лево и десно од њега седе остали сватови по старешинству и сродству. За то време, уз послужење, у младиној кући пију се обично три здравице: прва за „помози Боже“, друга „у Добри час“ и трећа за „Свету Тројицу и срећу младенца“.

Прву здравицу је обично давао отац девојке, негде овим речима: *„Ајде с Бојом ћерко моја! / Нек те срећине Свећини Лука, / Да ти буге срећина рука. / Нек те срећине Свећини Тома, / У добри час стигла дома. / Бој ти дао две кћери и ћири сина, / Пуне амбаре, одоре и јодруме вина. / Из мој дома јошла у добри час, / А у нови стигла у бољи час! / Жива била и срећу имала.“*

Већ после прве здравице устаје стари сват и захтева да се изведе млада, јер се жури младожењиној кући. Брат, или неки блиски рођак момак, ако девојка нема брата, изводи обучену младу и каже: *Предајем ти моју сестру за снају.*

Девер одговара: *Примам је за снају.*

Девер се ценка, а све уз шалу, и када се договори сума. „откупљује“ младу, обува јој ципеле и даје прстен. После даривања младе, девојке ките сватове цветовима и пешкирима, али сада цветове и пешкире стављају са леве стране, јер су на десној страни кићени код младожењине куће. Одјекује песма, коло се игра, чују се пучњи, а онда се полази. При одласку млада се поздравља са свима у роду, а јенђе узвикују: *Е, блаош нама, она ће са нама!*

На отприлике петсто метара од куће, из сватовске колоне се издваја бајрактар, момак или неко од зетова и иду да саопште радосну вест да воде младу, „муштулук“ – како се звало у народу. Стали би испред куће, извадили ракију и запева-ли: *Домаћин Боја моли амим-амин!*

Домаћица их дарива, а они се враћају назад сватовима, који долазе кући. За

то време група жена и девојака, које су остале кући, певају: *Идеће ли, лећинице ли, кићени свайови, / Идеће ли, лећинице ли, леју снају водинице ли.*

Јенђе одговарају: *Ми идемо, ми лећинице, леју снајку ми водимо!*

Све су очи упрте у невесту, јер младожењу сви знају. На уласку у младожењину кућу млади дају сито, у коме су јабука, цвеће и разна жита. Жита и цвеће баца на све стране око себе по сватовима, јабуку баца високо преко главе унатраг, па ко је ухвати, тај ће се догодине оженити, односно удати. Празно сито баца на кров куће, где остаје за све време свадбе. Сито је требало да се задржи на крову куће јер, према веровању, тако и млада треба да се задржи у тој кући. На кућном прагу свекрва или друга старија жена дају младој наконче, мало мушко дете из младожењиног рода или суседства. Млада прихвата дете, подиже га увис, пољуби и три пута окрене с лева на десно, поново пољуби, дарује и враћа ономе од кога је примила. Наконче ће млада убудуће звати „злале“. Младу доводе до огњишта где она процара машицама по ватри да буде добра домаћица и соли лонце. Ту њену радњу прати песма: *Соли, соли, не ћресолу! / Кућини смо јовар соли.*

Затим би млада села у крило свекрви, која би је трускала. Тада се доноси и слатко, које младенци једу једном кашиком, додајући једно другом. После се служи попаром, а зетови се труде да у њу, ради шале, убаце пепела или соли.

Зетови су увек правили разне шале, некада за младу и непријатне. Десило би се да зет узјаше на коња којим је стигла млада, или кришом сипа воду по столици, седи на њу и показујући мокро панталоне, повиче младој: „Срам те било, шта си ово урадила“. Наравно да му нико не поверује, али настаје смех. Сватови улазе у кућу и седају за столове, служи се кафа, ракија, питају се како су прошли у путу, доноси се јело, госте се, пију и певају. Здравнице се ређају једна за другом. Прва здравица је била „за помози Боже“, друга „у добри час“, трећа „за Свету Тројицу“. Сваки здравичар настоји да у здравици пожели нешто лепо младенцима, да се мало наша-ли, али и да му се здравица разликује од осталих. Музика без престанка увеличава весеље, а сватови се игром у колу надигравају и песмама натпевавају.

Негде на средини весеља млада у собу доводи девер. Она се са свима рукује и љуби руку, а затим дуже одстоји, двори, како се то каже. Касније се пушта „јабука“ у којој је неколико ме-

талних новчића, стави се на тањир или послужаоник, зависно од броја гостију, и на њој се ставља новац. Највећу суму даје стари сват и девер, а остали мање. Комшије би доносиле тепсију пите, флашу ракије, кошуљу, каницу, пешкир... Остали сватови редом доносе своје дарове, а војвода гласно објављује шта је ко донео. Дарови су се обично састојали од практичних предмета, које ће младенцима добро доћи при заснивању домаћинства. Дарови су се износили пред старог свата, износиле су их жене домаћице. Примао их је један од зетова уз речи: *Донео лићар ракије да му снаја боље њије, / Донео ћресол од златица да снајка свекру јозлајини врајини, / Донео лићар вина да му снајка роди сина*

И тако о сваком донетом дару, све уз шалу на рачун младе и младожење, понекад и на граници пристојности. Ипак, нико се не љути јер је весеље. После овог млада дарује сватове законике: кума, старојка, војводу, девера, укућане, рођаке и остале. Млада је увек делила по три дара: кошуље, канице, чарапе, наглавке, рукавице, марамике...

Након извесног времена дошао би на ред обичај који се звао „умување“. За ту прилику зетови би скували лонац вруће ракије. Млада би посипала сватове са мало воде над лавором. Зетови сипају у чаше врућу ракију, а сватови дају новац. За то време зетови певају: *Почели смо траг традијини, / Помозиће сајрадијини, / Неко треду неко рој, / Нек јомојне Госјог Бој.*

Поред лепог и корисног обичаја да се младенцима прикупи више новца и поклона, обичај је био и да зетови направе малу штету младожењиној кући, па би се попели на кров куће да скидају цреп, сруше ограду око куће, закољу неког брава из домаћиновог обора, или чак направе неку „неслану шалу“ а све у циљу да изнуде да их таст, ташта или млада што боље дарују.

На крају домаћин даје једну чашу звану добродошлица. То је већа чаша пуна ракије, коју мора сваки сват да попије наискап. Прво је даје старом свату, а јенђе му певају: *Дође редом редица, / Дође Драју здравица. / Поиш је, Драјо, још један дајо! / На гну је злато, шеди је гајо.*

И тако редом док сваки сват не добије и попије здравицу.

Обичај је да млада на самој свадби, уз помоћ војводе или старог свата, каже свим укућанима како ће кога да зове. Ако је младожења имао три, четири брата она је једног звала лепо девер, другог дико девер, трећег мило девер, филдан девер, заову дико заова, мило заова,

свекра бабо, свекрву мајко... Укућани је даривају због нових имена које су доби-ли и којима ће их убудуће звати. Ујутру би прва устајала и све их посипала да се умију, јер тада нису имале чесме. Сваког госта који је дошао у кућу, морала је да пољуби у десну руку. Поштовала је све старије од ње, али и дете у колевци.

Обред венчања врши се по утврђеном реду, али и тај ред прате разни обичаји. Млада и младожења такмиче се ко ће кога пре да нагази јер ко то први уради, тај ће бити „газда у кући“. По изласку деца, а често и одрасли, дочекују кума узвицима „куме изгоре ти кеса!“ Кум према својим могућностима и имовном стању, баца шаком ситан новац. Присутни се отимају ко ће више тога новца да прикупи јер тај новац, по народном веровању, доноси срећу.

Некада је свадбено весеље трајало три дана, све док се не поједе и попије оно што је припремљено и донето. Након свадбе, обично после недељу дана, код младе би дошла нека од другарица и брат, донели корпу са униганим иглама. Они би отворили пут за долазак њене родбине и били први који ће видети где се удала и како јој је у новом дому.

Првом погодном приликом, после доношења игала, ишло се у првиче. Ту се водила ужа родбина, а ишло се обично за славу и са једне и са друге стране, мало због трошка, а више због поноса и хвале пред осталим гостима. Невестине другарице би знале зету да пошаљу дар украшен шећером, орасима, кићенкама, извезену марамицу и слично. Шурњаје би то радиле контра јер би слале љуту паприку, малу јабуку, шишарку... Младу би прву годину у род, у госте код својих, водио брат или отац, а када би се враћала у дом, ишао би свекар или девер да је узму.

После извесног времена младожења и млада одлазе у посету старом свату, деверу... а то се звало „долазила млада на руку“.

Млада и младожења третирају се прве године брачног живота као младенци. Обичај је, раније а и данас да се новом брачном пару иде на Младенце (22. марта). На тај дан долазе рођаци и пријатељи, за оба брачна друга доносе дарове, а они гостима припремају богат ручак.

Развод брака је некада на селу био права реткост. Готово се није знало за то. До развода би долазило због тога што је жена била нероткиња, због очигледног неверства, или због крајње нетпељивости или омрзе. У случају развода, жена је са собом односила своју спрену и свој мираз, ако га је донела.

Зоран Г. Јерemiћ

МОБЕ НА ПОДРУЧИЈУ КЛАДНИЦЕ

Геоморфолошки, климатолошки и педолошки услови на простору Кладнице су неповољни па је и сама природа онемогућавала веће приносе и тражила да се и сетве и жетве морају брзо обавити. Раније су се послови обаљали ручно и углавном физичком радном снагом. Да би се пољопривредни и неки други радови могли да заврше на време, људи су одвајкада били принуђени да организују тзв.мобе. То је стари народни обичај којим људи помажу бесплатно једни другима приликом великих радова, посебно пољопривредних, као што су косидбе, жетве, а мање за орање, затим градње кућа, чардака, штала и других грађевинских објеката, па и за чешљање, предење вуне и ткање чувених ћилима као и за довоз огревног дрвета, а у новије време и за вађење кромпира. Мобе су вид људске солидарности и својеврсно дружење па су добијале и неку свечану димензију. Сматра се да је то моба ако дођу изван куће најмање три мобеника, мобара. Мобе се код муслимана нису организовале за рамазански и курбан Бајрам, као ни за Петровдан (12. јули) и Алиџун-Илиндан (2. август), а избегавале су се и за време Рамазана. До скоро мобе и друге радове муслимани нису организовали ни за време Видовдана (28. јун) и Ђурђевдана (6. мај). Православни нису организовали мобе за време слава, затим Ђурђевдана, Петровдана, Прокопља, Илиндана, Видовдана, Митровдана, Тројице. Што се тиче организације и самог друштвеног значаја мобе су исте и код муслимана и код православних. Раније код муслимана на овим прострима углавном су мушкарци обављали теже пољске радове. Жене су се ангажовале једино када се жњело жито и пластило сено.

Онај домаћин који организује мобу морадан-два пре позвати људе (рођаке, комшије, пријатеље, зетове) како би позвани и домаћин могли планирати своје друге обавезе. Људи углавном прихватају позив и дођу на мобу, јер ту постоји узајамност, тј. задужио се тај домаћин да и он оде на мобу код оног који је био код њега. На мобе се једино не одазову они који су већ обећали у дан мобе некоме другоме или су планирали неки неодложан посао, или се деси нешто непредвиђено. Ако позвани изнесе оправдан разлог то се уважава и сматра се као и да је дошао на мобу. Ако обећа да ће доћи, а не дође

без објективног разлога и не јави се домаћину губи углед и поверење. Њега ће убудуће ретко ко или нико позивати чиме губи право да се и њему људи одазову на мобу када му она буде потребна.

Мобе најчешће трају по цео дан зависно од врсте и обима послова. Ујутро се мобеници, мобари скупе и на челу са домаћином одмах почну да раде. Домаћица је обавезна да што боље дочека и угости мобенике. Некада је она спремала за ручак маслом или измећајом замашћени качамак са сиром или кајмаком, цицвару и пршуту. Осим воде пила се сурутка (врста сока, односно течности која остаје после сирења), а држали су се у земљаним или дрвеним посудама (тестије, буце, а сада у пластичним посудама). Данас домаћице најчешће сервирају сир, саламу, суџук, пршуту и најчешће пекарски хлеб. Од пића користе се разни фабрички сокови, затим пиво и мање ракија. Вода се сада мало користи у тим приликама. За ручак се спремао пасуљ с месом, обично сувим, затим пиријан, биријан (масно јело од пиринча и меса) и пита са сиром и јајима или зењаница, кисело млеко, а у новије време и паприке у павлаци или пуњене са сиром, салата од парадајза или купуса. Некада се користио хлеб из црепуње од мешавине ражи и јечма или само од јечма у имућњим кућама. На крају се изнесе тзв. слатка тепсија, односно колачи заливени густим шербетом или у народу звани дудови као и татлије (колач обично заливен медом). И данас се спрема такав или сличан ручак, али сада млађе жене спремају и неке друге врсте колача (палачинке са медом, тулумбе, шампите, торте). Ако се радило цео дан спремала се и богата вечера у којој је обавезно било кувана јагњетина или телетина у земљаним лонцима-ћуповима, а у новије време јагњеће печење (јагње се пекло у великим тепсијама или ређе на ражњу) са осталим закускама, а сревирала се и кафа на крају вечере. Попила би се и нека ракија. У Кладници је знатан број људи од давнина конзумирао ракију без обзира на исламску забрану. Мобеници се тада опусте и одморе. Причале су се старе приче, згоде и незгоде, шале, а и запевало би се. За време косидбе и вечере посебно су зетови били предмет шала. Раније се нашао неко и са гуслама па би се запевале чувене тзв. крајишнице као и епске песме код пра-

вославних. Ако би се мобе завршавале раније млађи мобеници би организовали и такмичења у рвању, бацању камена с рамена и ћускије, скоку у даљ. На крају се домаћин захвали мобеницима и испрати их поздрављајући се са сваким понаособ.

Куртовића, Плава Муховића, Вукомана Ловића, Вукомана Бојовића, Мумина Шабановића, Ејупа Зорнића, Емра Тарића, Жарка Обућине. Пре почетка кошења домаћин је уз учешће косача одређивао предводника или козбашу који је косио испред свих и први

Косци моба

МОБЕ ЗА КОШЕЊЕ ЛИВАДА

Кошење траве по ливадама је раније почињало у првој половини јула и трајале би до краја августа, а на Ограђенику и до почетка септембра. У новије време кошење ливада око кућа и оних вештачких почиње већ крајем јуна или почетком јула. Употреба вештачких ђубрива и климатске промене су сигурно допринеле ранијем саревању ливада. Ливаде се некада нису ђубриле па је и принос сена био мали. Косило се углавном једном годишње. Ретко се косила отава изузев око кућа. Климатолошке и педолошке карактеристике краја то нису дозвољавале. У Кладници се није косила орница, јер је требало да се затрави и одмори. Кладничани кажу: „Ко орницу коси, после жито проси“. Зависно од површине ливаде, позивају се бројни, али и најбољи косачи. Такве мобе су често имале и по 15-20 коса, односно косача. Чувени косачи су били браћа Иљаз и Шефко Тотих из Урсула. Ишли су под надницу у околна села, као и многи други Кладничани, па и преко Јавора у Моравицу где су њих двојицу радо узимали за рад. Некада су биле познате косачке мобе код Руша Лакоте, Филдуза Никшића, Меда Зорнића Лемећа, Мумина и Рахмана

„обарао“ откос, тј. „раскосио“ ливаду. Козбаша је тог дана био старешина мобе. Он наређује да се стане и одмори и одлучује када ће се наставити са радом. Када он оштри и откива косу то раде и остали мобари или мобеници. Коса се оштрила после 20-30 метара, а откивала обично после доручка и ручка када се требало помало и предахнути. Да би неко био козбаша морао се доказати да је најбољи на више таквих моба. Између козбаше и првог иза њега размак је морао увек да буде 3-4 метра, и тако редом до последњег косача. Такав размак је био неопходан да неби један другом сметали и косама се повређивали мобеници, а и да би се лакше косило и са што ширим махом (замахом). Увек се знало ко коси по редоследу иза козбаше, јер тако напоран посао не може свако да прати оног бољег испред себе, а мора да одржи темпо како би одржао растојање и према ономе иза себе. Често су се и косачи надметали у брзини, издржљивости и ширини откоса. Такођер су се такмичили ко ће донети бољи брус (оштрач за косу), чија коса је „бриткија“, ко је боље отковао косу, чије косиште је квалитетније и лепше урађено и сл. Зато је постојала народна изрека: „Зна се ко коси, а ко воду носи“. То је значи-

ло да онај ко не може да издржи темпо и ко има слабу косу или брус може да доноси воду осталима за гашење жеђи и освежење или да буде последњи у косачком реду. Трбало је затравити косу „да земљу дера, а не да цвеће бере“. Заметале су се и шале, а често се и певало као „Расла трава детелина...“, јер је требало и одржати расположење и радни елан од „зоре па до мрклог мрака“, до када се најчешће и косило. Сваки косач је на мобу доносио своју косу, брус, чаканац (чекић) и наковању (мали наковањ који се побија у земљу приликом откивања косе), букару или водијар у којем се држао брус са водом. Са чекићем и наковањом се откивала коса. Њен рез морао је да буде једнак по ширини и дебљини, („извлачила се жица“) када би се толико затупила да је брус није могао без тога наоштри. Откивање и оштрење се морало прилагодити коси која је могла да буде мекша или љућа. И у томе је постојало и знање и вештина, јер није све било у физичкој снази, мада су добри косачи обично били и добро физички припремљени да би се издржао велики напор, најчешће по високим температурама.

И за плашћење покошене траве, односно сена сазиване су мобе, али су у њима учествовале и жене, старије особе, па чак и деца. Трава се сушила дандва па се вилама и грабуљама превртала. После 2-3 сата је била сува, ако је сунце интензивно сијало, и скупљала се у пластове. Пластови сена су се превлачили са коњем или волом до места где ће бити стог. У кладничким селима није се побијала стожина око које би се слагало сено до на врх. Није свако умео да добро и лепо обликује стог сена, а многи нису ни смели ни умели да заврше (заобле) стог сена. И тада су се заметале шале, смех и певале песме. Зато су мобеници храњени „јаком“, тј. висококалоричном храном и морали су да уносе велике количине течности. На подручију Кладнице су бројни извори и врела хладне и здраве планинске воде која је косачима утољавала жеђ и освежавала их. Доста се користила и љута сурутка као освежавајући напитак. У последње време много више се користе индустријски сокови. Од пре 6-7 година и на подручију Кладнице се са тракторима коси, грабуља сено и привлаче пластови. Све више се сено и базира и одмах смешта на тавена штала или одмах до штала заштитивши их од атмосферилја.

ОРАЧКЕ МОБЕ

Раније, док се орало дрвеном ралицом и са воловима, организоване су и мобе за орање тзв. „орачке мобе“. Код оних домаћина који су поседовали веће површине ораница орачке мобе су имале по 7-8 рала (пари волова). Ти домаћини су сејали веће количине хладних жита: јечам, овас, раж, крупник, хељда, каришик. Само у Кладници и Урсулама сејао се тај каришик или субрстина, мешавина семена жита. Онај орач који је почињао орање морао је да буде окупан и са чистом одећом, јер се веровало да се његова чистоћа преноси на будући род. Било је и таквих обичаја и веровања да је орач пред орање морао да свеже сјрвено плетиво на прст десне руке, а десном вољу на десни рог такођер да завеже сјрвено плетиво и да затим тог вола гађа јајетом у главу изговарајући речи: „Колико је ово јаје пуно, толико и да наша њива буде пуна рода“. Тек после би моба почињала да оре и веровало се да ће моба срећно завршити посао, а домаћину ће бити берићет. Сејање је обављао домаћин уз помоћ чланова породице па за ту сврху углавном нису организоване мобе. У новије време нико не оре са воловима (скоро и да их и нема), а и коњима све ређе, јер се орање обавља са тракторима које поседује већина домаћинстава у кладничким селима. Зато „орачких моба“ више нема.

ЖЕТАЛАЧКЕ МОБЕ

Постојале су и мобе у којима су главни учесници биле жене, мада су жене код муслимана ретко учествовале у пољским радовима. То су биле мобе када су се жита жњела са српом. И на овим мобама одређивала се вешта и искусна жена која је започињала жетву која се називала „постација“. Пре тога је она одређивала део њиве који се треба тог дана да пожење. Та деоница се називала „постада“ па

отуда и прва жетелица, жетверка, жетвара је називана „постација“. Жетверке, жетваре су доносиле своје српове. Бивале би распоређене тако да једна другој не сметају приликом рада. Свака се трудила, поготово девојке, да што брже и више пожњу, јер су тада много хваљене као радне и вредне што је било веома значајно за њихову будућу удају. Жито се остављало у гомилице које су скупљали и везивали мушкарци лесковим прућем у снопове, а снопови се слагали у десетине или

крстине па у стогове. На крају жетве у средини њиве остављало се по двадесетак струка класова жита. Тај обичај се у Кладници називао „Зецу вече ра“. Све жетвере су се око тог класија окупљале и од њега исплеле кику и савијале до земље и црвеним концем обавијале као кућицу да би њива „остала берићетна“. Тада су том приликом девојке у Кладници певале песму: „Јечам жела, а ја га не јела...“.

Ипак су касније чешће биле мушке мобе у време жетве, јер се жито почело и косити иако се тако губило доста зрна. Жито би се скупљало у гомиле, а онда у велике стогове који су се називали кошевина. Ако се ту није врхло касније се превозило дрвеним воловским колима званим „врндељи“ са широким подом и пуним точковима до гувна где би се слагало у велике стогове док неби дошло време за вршидбу. Вршидба је скоро увек почињала у септембру. Жито се некада врхло ручно млаћењем уз помоћ ветра, а касније и са воловима, једним или ређе са два коња на месту које се зове гувно. Када се врхло са више волова и коња гувно се окрђивало врликама као што је био случај у Кладници и Понорцу. Тада се стока пуштала да се слободно креће по гувну. Ако се врхло са паром волова гумно се није ограђивало и није се побијао колац у средини као што је до скоро било у Кладници, Понорцу, Сугубинама и Урсулама. Обично у близини куће на приступачном и добро уравњеном и очишћеном земљишту се у средини побије дебљи колац, или стожер ако се вршај обавља са једним коњем или једним паром волова. Такав простор се зове гувно. Унаоколо се налаже, отприлике 3-5 метара у полупречнику, жито косо уз колац. То је тзв. вршај и у њега се уведе коњ или коњи потковани са „гурским потковом“ (округла плоча-потковица) који се веже конопцем за побијени стуб, а затим се он тера бичем или дужим прутом да се креће што брже и да не може да стане. Његово кретање је кружно и када се омотавањем конопац приближи стубу тако да коњ не може више да трчи у одређеном правцу коњ се окреће и тера супротно и тако се конопац одмотава докле може. И све тако док се из вршаја не издвоји жито и по врху остане само слама. Тако се до скоро радило у Кладници, Понорцу, Урсулама и Сугубинама. Слама се вилама или грабуљама склони са гувна, а жито се скупи на гомилу. Затим се положи на земљу нека простирка веће површине, а дрвеном и ширком

лопатом се захвата жито и баца увис како би се уз помоћ ветра одвојили од жита плева, остаци сламе, траве и разних других отпадака. Педесетих година 20. века кладничка задруга је била набавила вршалицу, али је за њено опслуживање такођер била потрбна моба. Брже се жито врхло и мањи је био губитак (растур) у зрну.

Од друге половине септембра па до половине октобра организоване су се у новије време и мобе и за вађење кромпира, мада таквих моба није било много. У кладничким селима Јевуку, Понорцу, Урсулама, Калипољу одлични су услови за узгајање веома квалитетног кромпира. Када се засаде веће површине ипак су биле потребне мобе, више за скупљање него за сејање. У тим мобама учествовао је углавном млађи свет, јер се требао брзо и лако сагињати и скупљати кромпире којих је било скоро увек доста. Прво би се ралицом, коју вуче коњ или трактор, изоравали редови кромпира, а онда би мобеници, мобари ишли и купили те кромпире који су се убацивали у мрежане (манила) џакове. Други мобеници су те џакове везивали и убацивали у камионе или тракторе који су их превозили до места за лагерисање, а касније до подрумског смештаја или одмах у хладњаче којих има у Ивањици, Кушићима, Буковици, Новој Вароши, Боровитој Главици, Акмачићима, Котражама, Гучи, Латвици, Ариљу итд. У последње време земљиште се даје у закуп или се кооперира па скоро да и нема више тих моба, јер се ангажују радници за те послове који се плаћају као надничари, а користе се и машине.

МОБЕ ЗА ШИШАЊЕ ОВАЦА, ПРЕДЕЊЕ ВУНЕ И ТКАЊЕ ЋИЛИМА

Некада су се позивале мобе и за шишање оваца, гребенање и предење вуне када су на подручију Кладнице (Сугубине и Урсуле) нека домаћинства имала и по неколико стотина оваца. За гребенање, предење вуне и ткање ћилима мобе су се углавном организоване зими. За шишање оваца у мају („почист“) и јулу (главно шишање) позиване су мушке мобе, док су биле женске мобе за гребенање, предење вуне и ткање ћилима. У мају су овцама шишају ноге и трбух. Та вуна се назива „почист“ и слабог је квалитета. У јулу се овцама шишају леђа и та вуна је много квалитетнија, јер има дужу и финију длаку, а и чистија

је. Шишање углавном обављају мушкарци. Овце се шишају маказама које се зову „ношнице“ или „ножице“. Шишање почиње у току дана када на трави нестане росе. Вуна се ставља у велике од прућа и ручно плетене корпе или кошеве. Ти кошеви пуни вуне потапали су се у реку Кладницу, Студену ријеку и Сугубљанску реку. Ти кошеви су тако држани неко време да би се вуна што боље опрала и избелила. Да би вуна била што чистија и беља користиле су се и тзв. перајке. Опрана вуна се сушила на дрвеним оградама (врликама).

Када се вуна добро осуши, ако је има много, за њену даљу обраду, организују се мобе у којима учествују само жене. Вуна се прво мало растањи прстима, а после се користе метални чешљеви („гребени“). Изгребенана вуна се увија у кудељице, а после тога се може да преде помоћу „махаљки“ и вретена. Касније су имале дрвене машине на ножни погон за предење и препредање вуне. И данас се те дрвене машине могу наћи у неким кућама иако се више скоро и не користе. Тако испредена вуна се употребљавала за разне сврхе, а посебно за израду веома лепих и квалитетних ћилима, прекривача, серцада и разних стаза по којима је ово подручје некада било чувено.

Мобе за ткање ћилим су се најчешће организовале када је девојка била испрошена па је требало да до доласка сватова изатка себи ћилим који је био обавезан део некадашње девојачке спреме. У неким домаћинствима су се ћилими ткали и за продају. Ћилими су се ткали на дрвеном усправном разбоју. Тај разбој се састојао од по две усправне и хоризонталне стативе које су се учвршћивале са дрвеним клиновима. Гвозденим чешљем тзв. „киркит“ збијале су се вунене нити приликом ткања. Моба за ткање ћилима такођер су показивале лепоту и богатство мотива наше народне традиције, односно „народног фолклора“. И за време моба за гребенање, предење и ткање ћилима заметале су се приче, шале, задириковања, па и песме, а највише севдалинке. Приче, шале и задириковања обично су водиле неке од старијих и искусних мобенница, које су знале меру и душу девојачку. Таквих моба скоро да више и нема на подручју Кладнице, јер ни оваца више нама као некада, а сада се купују индустријски израђена простирка, прекривачи и конфекција као и постељина за девојачку спрему.

МОБЕ ЗА ИЗГРАДЊУ КУЋА И ДРУГИХ ЗГРАДА

На подручју Кладнице, које је се налази између река Увца и Љешнице и планине Јавора, односно најсевернијег дела Сјеничкопештерске висоравни, налазе се станишта (куће) занимљиве структуре и начина изградње. То су куће брвнаре и чатмаре тзв. старовлашког типа. Подруми или „избе“ су најчешће зидани од камена и прекриване су јечменом и ражевом сламом, а код боље стојећих домаћина даском или шиндром.

Организоване су мобе када су се правиле куће и други објекти који су потребни за једно домаћинство или некада бројну задругу. Мобама су грађена следећи трајни објекти: куће брвнаре или чатмаре или грађевине зидане каменом које су се покривале сламом или шиндром. У новије време куће се зидају циглом, цигланим, бетонским или шљаканим блоковима, а покривају се црепом, поцинчаним лимом или азбестним таблама.

Темељи брвнара и чатмара зидани су крупнијим и обрађеним каменом. Зидови и кровови су прављени од дрвета. Онај који је водио послове или који је професионални мајстор, условно речено, уствари сески мајстор, сваком је мобенику давао строго одређено задужење. Тако су послови текли брже и квалитетније. Једни су доносили или довозили камен који су мастори за зидање каменом обрађивали и зидали као сухозид. Други су стругали и тесали дрвену грађу, трећи су дизали и додавали брвна или греде. Четврти, тј. мајстори који су постављали стубове, греде и брвна. Тако се радило данима док се кућа не укрови и не покрије набацањем јечменом сламом. Код имућнијих домаћина покривао се кров раженом сламом сложеном у редове, или код оних најимућнијих домаћина даском (шндром). Код чатмара уместо брвана оплете се пруже око дрвених стубова, а онда се унутра набаца, „надоми“, ситниог камења и обавезно облепи блатом или балегом. Када се леп или таква малтер осуши онда се окречи гашеним кречом.

У новије време се куће зидају циглом и блоковима са два, па и више спратова. Због тога се организује више моба. Једна се организује када се изливају темељи куће, друга када се по-

сле озиданог спрата излива прва плоча и, обично, трећа када се излива друга плоча. Моба може да се организује и када се обавља зидање спољних и унутрашњих зидова, мада се то ређе организује. Кровну конструкцију и покривање обављају професионални мајстори са одређеним бројем физичких радника („амелаша“, „аргата“), а за завршне радове тзв. рогове организује се мала свечаност када рођаци, прјатељи и комшије доносе поклоне „на рогове“. При изградњи темеља куће обавезно се испоштује стари муслимански, и уопште, народни обичај да домаћин на темељу нешто закоље, обично јагње или овцу, а може и певац или кокошка. Такођер се, по том народном обичају, мора у темељ убацити нешто од злата или метални новац. Некада се за тај тренутак обавезно позивао и хоџа да проучи дову (молитву) за срећан и успешан рад што ни данас није реткост. Овај традиционални обичај се упражњава, јер се верује да ће сви чланови породице који ће живети у тој кући, која је зидана са таквим темељом, бити здрави, срећни и заштићени од сваког зла. Такођер се веровало, а и још увек се верује, да ће та кућа, односно породица имати иметак и нафак (оно што је потребно за живот, хлеб, посао). После успешно завршеног рада мобеници се уз добру и богату вечеру и пиће одморе и нашале, па и запевају.

Понекад су се позивале мобе и за превоз огревног дрвета из шуме и дрвене грађе за потребе градње, затим сена са планинских сенкоса и удаљених ливада и сл. Данас се такви превози обављају тракторима које поседује већина домаћинстава или каминонима па углавном нема потребе за организовањем моба.

На крају може се закључити да су мобе све ређе, јер је све мања потреба за бројнијом физичком радном снагом. И у селима кладничког краја све се више користи механизација као што су трактори са бројним прикључним машинама и алатима, комбајни, моторне косачице, моторне тестере и разни за живот потребни индустријски производи и алати. Зато се пољски радови и градња зграда и других објеката, углавном од тврдог материјала, завршавају много брже и квалитетније него раније.

Све док не победи револуција душе узалуд се троше речи

ЉУБАВ ЈЕ МАЈКА СВИХ ВРЛИНА

Ево нас у 21. веку и још стихијски мислимо, говоримо и радимо. А како мислимо, тако и живимо. Чињенице живота упорно нас опомињу да се морамо мењати, а ми опет, у свом балканском маниру покушавамо мењати друге и падамо још више у понор изазивајући тиме негативно у човеку. Чак и наша традиција, обичаји, породица и школа уче човека да негативно мисли и таквим размишљањем изазивамо нове невоље.

„Трамвајска политика“ је погубна за човека, јер људи мисле само како да себе усреће, а не знају да нико још није нашао срећу за себе, ако није нашао за друге. Доситеј би рекао: „Дизи оног ко је пао, можеш и ти пасти“. А ми, напротив, човека вређамо рачунајући да ћемо тако постати паметнији и значајнији, а не знамо да нас исто чека. „Закопчавамо погрешно дугмад, а не слутимо да смо прво погрешно закопчали“, што би рекао Гете, „све док не дођемо до грла“, односно до рата. Тада се питамо: „Зашто се то нама дешава?“ А одговор је јасан. Не доводимо ниједну ствар до краја, односно не враћамо на почетак, већ се враћамо са пола пута и поново правимо исту грешку. Елем, остајемо у домену половицих решења, што опет подразумева погрешно „закопчавање“, односно продавање агоније.

То прво „дугме“ су наше мисли које усмеравају нашу енергију. Ако при том једно мислимо, друго говоримо, треће радимо, правимо катастрофалну грешку пошто делимо енергију на три дела, а народ каже да рачваст колач неће дубоко у земљу. Немогуће је покренути негативну енергију, а не довести у питање квалитет живота, јер она тражи жртву. Ако се не реализује вербалним сукобима, онда се акумулира у човеку и у друштву, да би експлодирала у једном тренутку када нашој горчини додамо последњу кап. Зато се и каже да је горе од смрти живети са горчином у себи.

А тајна среће је једноставна. Пре мењања краљевства ми се морамо променити, односно променити мисли. „Ама мисли добро, па ће добро бити, Хајмо брате,“ каже у једној прилици фра Петар у Андрићевом делу. И ништа природније од тога да су наше мисли главни кривци за наше несреће, јер „енергија следи људску мисао“.

Сви они који владају треба да су свесни ове чињенице, јер човек не живи само од хлеба, већ и од онога што по-

мисли, каже и уради. Наглашавам ово помисли јер и Библија нас учи да је грешније помислити него урадити. Значи, кључна ствар су наше мисли. Ако уведемо ред у њих, имаћемо хармонију и у нашим речима, и поступцима, а љубав ће бити наша заједничка религија јер и „Бог се љубав зове“, као што каже Јован Крститељ.

Свако жели да буде срећан, али је мало оних који могу рећи да су стварно срећни. Зашто је то тако? Сигурно што срећу траже на погрешном месту и на погрешан начин.

Филозофи су још пре нове ере имали кључ за људску срећу, али је тај кључ нама остао недоступан „јер смо се задовољавали Пенелопиним дворкињама а никад нисмо учинили напор да освојимо и саму Пенелопу“, тј. духовну срећу.

Сократ је говорио да се мишљу биће не само може спознати него и исправити. Али кога то данас интересује!?

Платон је тврдио да постоји математичка веза између света идеја и света ствари. Оно што се деси ван нас увек је прво било у нама. И баш у томе што је човек мисаоно и идејама обдарено биће лежи његова највећа снага, али и највећа опасност за њега, јер су мисли најупорније када погреше смер.

Аристотел је мишљења да је највеће добро унутрашња имовина која се не може лако изгубити. Она се постиже усвајањем духовног богатства без кога бисмо постали жртве неке друге вредности којој прекомерно тежимо, као легендарни Мида, који је додиром све претворио у злато и умро од глади.

Умне људе нове ере, који су били свесни моћи људске мисли, могли бисмо ређати, али опет иста прича. Нико им не верује. Чекамо новог Стаљина да нам пропише рецепт да у једном тренутку исто мислимо.

У Доситејевим делима налазимо и ове мисли: „Блаженство би било на свету да се може да човек о злу ни мисли, ни говори, ни пише“. „С добрим мислима одгони од себе зле мисли као псе камењем“.

И Алфред Адлер је знао да човеково понашање произлази из његовог мишљења. Нешто слично изговара и отац Тадеј Витовнички: „Мисли, расположење, жеље руководе нашим животом. Каквим се мислима бавимо, такав нам је живот. Ако су нам мисли мирне, тихе, пуне љубави, добротe, пле-

менитости, чистоте, онда је у нама мир. Јер све мирне мисли дају унутрашњи мир, који зрачи из нас. Ако носимо у себи негативне, паклене мисли, онда је наш унутрашњи мир разорен.“ А песници би рекли:

„Каг срце зайишћии, мисао је крива“!
(Милан Ракић)

*„Човек нема жешићеи душманина
од онога иће у њему клечи,
ниии дољеи имейка
но онога ишћо у души носи-
од ишоа се свијеиш закућиио.“*

(Милица Павловић)

Наше окружење се увек потруди да нас учини незадовољним и аутоматски постајемо произвођачи негативних мисли, које нас воде у нову несрећу, пошто наша енергија следи негативну мисао. И рат је производ негативних мисли.

Чак и демократија нас учи да можемо да мислимо шта хоћемо, истина можемо „али нам није од користи“, опомиње нас Библија. Мисли морамо „зауздавати“ и усмеравати животним циљевима, иначе нам предстоји хаос у мислима, а онда и у навикама. А без добрих навика нема успеха у животу.

Нема злих људи, има само злих мисли којима хранимо нашу подсвест. У њој се формирају наша убеђења која су понекад тврђа од камена. Зато и постоји толико људи који о истој ствари различито мисле, као да не живе у истом времену. Најтеже је човека наговорити на нов корак, макар се то односило и на промену од негативног ка позитивном размишљању.

Остаје да цитирамо Милоша Црњанског: „Све док не победи револуција душе, узалуд се троше речи“. А та дуго чекана револуција оствариће се када се сучимо са истином да „од дрвећа не видимо шуму“, тј. да нам појединачне вредности не дозвољавају да сагледамо вредност живота у целини. Зато је у праву Толстој када каже: „Сваки други рад без рада на својој души узалудан је“. Духовно богатство зближава, а материјално раздваја људе.

Научити децу да им „живот буде љубав“, значи даривати им највеће богатство јер је „љубав мајка свих врлина“. То није лако, али није и немогуће. „Свако знање се може предавати, и сваки предмет знања може научити“, тврди Аристотел, а ми му верујемо.

Бошко Сјанић

Пештером, суровим Пештером!

ПОШТАР РАДОЈЕ И ВУКОВИ ЈЕДИНИ ГОСТИ

Пољице, К. бунари

На Пештеру прекјуче ујутру, изненада, пукло пролеће! За два дана истопио се дебели снег, пропиштали по висоравни, извори на све стране. Плавне ливаде око Карајукића бунара освануле под плавичастом водом која се сво јутро мрешкала под топлим југом и ниским сунцем које се тек промаљало од Голије. Покренули се потоци низа стране, напала се земља воде, отежала, замирисала, претворила се у густо тесто...

У Карајукића бунарима нико напоље не излази без гумених чизама. На тргу у центру села блата до колена, по сокацима около све каљуга до каљуге. Иза села, према Тутину, по пашњацима виде се светле траке језера која су настала током ноћи...

Радоје Куч, поштар из Карајукића бунара, назуо црне чизметине, пребацио преко рамена поштарску торбу већ изанђалу од година, писама и пакета, па је право, кроз највећу баретину у центру села из које је на све стране весело сијало сунце, једва догацао до „ладе ниве“, јадне и каљаве, са траговима осталим још од претходног дана и борбе са пештерским путевима.

Онакав, каквог га је Бог дао, сав шетаст и весео, стаде да се изиграва у оној каљузи, као, пропитује се је ли све у колима:

– Поштарска торба – ту! Лопата – ту! Ланци – ту! Лада нива – ту... Глава – ту!

Гледа мене у оном благу:

– Код нас се ципеле не носе од октобра до маја!

Кренемо после путем преко Пештера, право према Углу. Тандрче „нива“ по рупетинама пуним воде, прашти, пуца, одскаче, цвили...

– Цркла ми задња опруга, али, нема везе – надвикивао је Радоје у кабини буку која је свом силином долазила споља.

Пукла около пушта висораван. Барнице

воде по пољима огрејало рано пролећно сунце па је читав предео ишаран још оградама и жутом високом травом, заосталом још од прошле јесени, изгледао весело, пун живота и неке исконске среће...

Весело срце и поштару Радоју. Стане на путу, искочи из „ладе“, гледа прозрачну, плавичасту измаглицу која се вуче над пољем, каже:

– Лијепа дана, богова мајко...

Изнад села које се зове Угао, и које и јесте у самом углу висоравни, док смо грубим макадамом одскакали са камена на камен, међу вртачама, налетели смо после на коњаника... Стао на суседно брдо, виче из гласа:

– Ејаааа... Виђисте ли ми ће керове уз долове...

– Бога ми јок, јок – викао је Радоје кроз отворени прозор...

– Појели их курјаци, сигурнооооо...

У село Пољице упали смо изненада, иза једне високе стенчине и окуке пута... Два крова покривена сламом, из треће куће под сивим салонитом, која се промолла иза, вио се дим... Около сам камен и сиво небо које се у међувремену наоблацило тако брзо, да нас двојица забављени причом нисмо ни приметили изненадну промену. Тек кад смо пришли ближе, одозго са пута видели смо и домаћина који је испод куће, поправљао ограду... Баци алат, скоро истрча до пута:

– Добро дошао Радоје – зграби пошта-ра и добро га продрма на путу.

– Нама овде да није Радоја да дође и обиђе нас, могли би сви помријети, нико нас не би видио...

Домаћин Исмет Хот (30), живи у дрвеној кући на сред ветрометине са сугругом Елзом и сином Енисом који има годину и по дана. Исметова мајка, који дан раније разболела се па су је „спратили до Угла“..

– Скоро три недеље нити нам је ко дошао, нити нас је ко обишао... Кад падне снијег, ко ономад, до првог комшије – три дана ‘ода. Једино вукова имамо на претек, сад скоро, оборили комшији краву од шест товара, умало је нису заклали... Има овде близу један велики чопор. Од моје куће до границе са Црном Гором нема ни 500 метара. Кад нам се ко у селу разболи, ставимо га на дрвене тезгере па носимо до Долића или Угла. Читаво село, у три куће нас једанаесторо – кратко нам је Исмет описао делиће свог живота у Пољимама, најсуровијем делу сурове висоравни...

Тек са брда изнад Исметове куће виде се његове прве комшије, кућа и штала Сенада Хећа. Око куће камене вртаче све једна преко друге, мало даље, по пољу лутало је стадо оваца... Пуста недођија докле око види.

На дворишту Сенадова куће отворише капију још док смо нас двојица са „нивом“ били на добрих триста метара. Сенад и чељад искочише из куће са широким осмесима:

– Кад и ми зимус виђосмо некога!

Сенадова мајка Везира (73) на улазним вратима загрли Радоја.

– Нама су ти овде Радоје и вукови једини гости. Радоје нам је најбољи пријатељ који нас посећује! Зимски кад нестане намирница, зови Радоја да донесе са санкама...

– По месец дана, понекад, никога живого са стране не видимо. Кад сукне мећава преко поља, свега ми, до штале не могу да се пробијем, да стоку намирим. У зиму 2005. године шест месеци пуних никуд нисмо од куће могли да мрднемо. А и кад окопни снијег не може се никуд, путеви к’о козје стазе – причао је после Сенад у топлој кући.

– Е, моја ћецо, ове зиме сад су златне, какве су некад овде биле – каже са кревета Везира која је читав живот преко гла-

ве претурила у Пољицама испод Жилиндара.

Старија Сенадова ћерка Анида иде у школу у Долиће. До скоро Сенад је до школе водио на коњу, козјим стазама, на несрећу, коњ липсао. Сад Анида остаје преко недеље у Долићима код радбине, дође петком поподне...

Иза поподнева, преко Пољица дере северац хладан као лед. Над селом почну да се сакупљају све црњи облаци... Искочи иза брда покривеног каменом јато врана, ношено ветром стане да се вија над пољем, све тамо – овамо...

Радоје на путу почне да хуче у руке... Нестане за трен оног пролећа и радости од пре који сат раније, селом замирише на зиму и снег...

Од Сенадове куће, преко каменитог поља, док се „нива“ увијала као да ће сваки час да се преполови, окренули смо узбрдо, кући Елмаса Хајдарпашића (70), има Радоје неко писмо да му однесе.

Ми узбрдо, кад на дворишту отварају капију.

– Бујрум Радоје, бујрум – вичу са пута и Еламс и његов син Хазбо.

Иза штале извирује велики шарпланинац, мало даље још један...

– Оће снијег – вели Еламс пошто смо се поздравили све се савијајући под оштрим северцем који је бријао преко поља.

После у кући, окренули смо причу на широко.

– Ја сам ти у своје време возио воз по Херцеговини, па сам био грађевинац, па сам овде на мојој кући направио ветрењачу за струју, па сам се сад скрасио овде ће ми је најљепше – причао нам је Еламс све док се који трен касније није дохватио гусала, и док подрумом није зајечало – „све бехара и све цвета, свуд се мирис пружа, а на моме јадном срцу увела је ружа,...“ После гусала за час је на рамена ставио хармонику...

– Јесте, истина, је, направио Еламс струју на ветар, пола Угла гледало је у његовој кући Касијуса Клеја, и кад је репрезентација Југославије играла на светском првенству...

– Суров је ово крај, да суровији не може бити. Син и породица планирали су да сиђу у Нови Пазар, ја – остајем овде да се борим. Копао сам три километра кроз крш да доведем воду, како сад да је оставим, боља је од пива – причао је још Еламс.

После, кад смо отворили врата и изашли из топлот подрума, напољу смо налетели на мећаву. Завијао је ветар око ћертова Еламсове куће, терао снег у очи и језу у кости, испод, поље се већ белело... Около, на брда пао мрак од кијамета...

На једвите јаде поштар Радован, и ја залудан, спустили смо се после живи и здрави до Карајукића бунара...

Зоран Шайоњић

ПРИЈЕПОЉСКА ГИМНАЗИЈА 1913-2009

Аутори: Хаџо Мушовић и Љубомир Шуљагић;
Пријеполска гимназија 1913-2009.

Монографија Гимназије

Замало да најстарија средњошколска установа на „светим водама Лима“ од Плава до Дрине, уђе у други век свога постојања и деловања без „личне карте“ и препознатљивих обележја своје репрезентативности, без целовитијег приказа њене стогодишње просветарско-културне мисије на ширим просторима Милешевског краја.

Поучени безуспешним покушајима својих претходника у последњих педесет година да ту обавезу изврше, аутори Монографије *Пријеполска гимназија 1913-2009*. нису дозволили да се и они, по неславној традицији, нађу међу њима, па су „пожурили“ да преузети посао заврше пре званичног јубиларног датума – 2013. године. Управо, они су пошли у сусрет великом јубилеју (што се ретко дешава), остављајући тако могућност да неко други то уради и потпуније и боље.

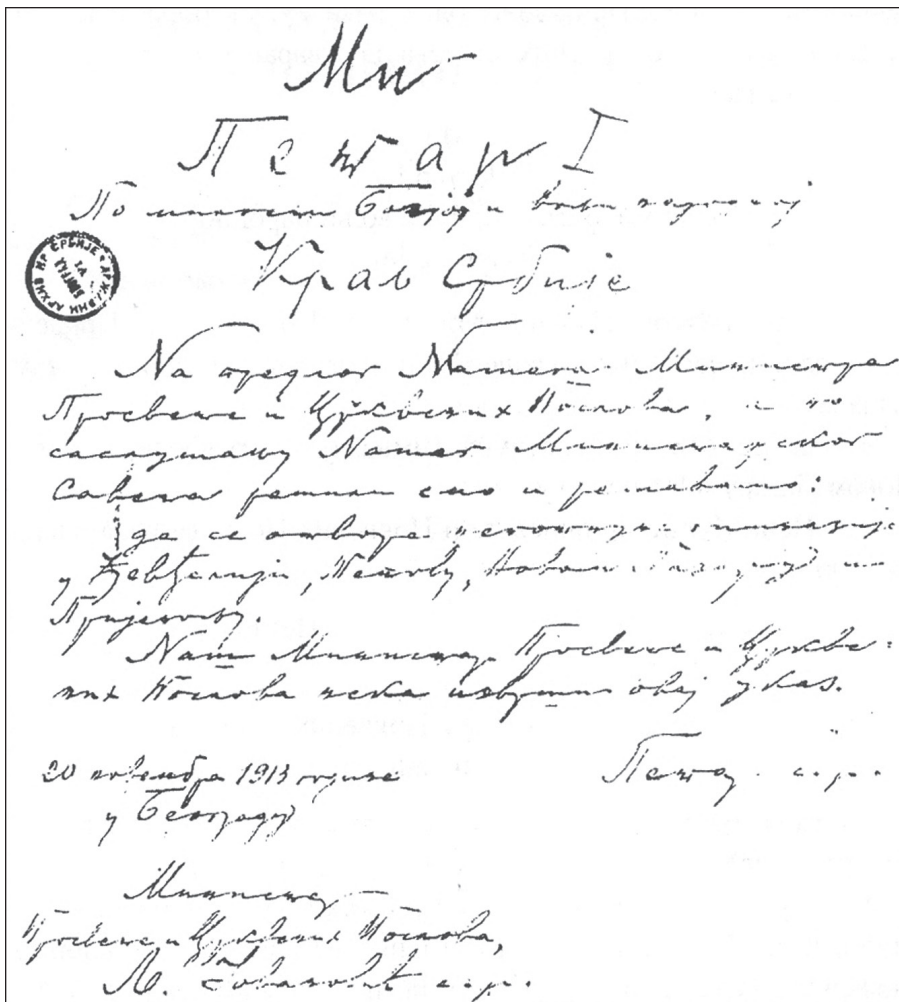
Срећна је околност што су ову хронику урадили искусни и истакнути учесници у креирању и унапређивању школског и наставног рада ове образовно-васпитне установе – професори српског језика и књижевности Љубомир

Шуљагић и Хаџо Мушовић, афирмисани педагози у наставној пракси и руковођењу.

Њихов циљ, како истичу у *Предговору*, био је да напишу књигу о „Гимназији као складној целини, институцији, установи, живом организму, коју чине људи и догађаји, а не зидови, кров и папири, а која, опет, својим бићем и складом надилази и надраста све појединачно у корист општег“.

Тај свој циљ су остваривали по јасно постављеној концепцијској замисли. На преко 860 страница детаљно су обрадили хронологију развоја ове прве и некада једине средњошколске установе на просторима дугог и разгранатог лимског тока.

Књига је подељена на четири посебне целине: Пријеполска гимназија од оснивања до Другог светског рата, Пријеполска гимназија 1940–1977, Усмерено образовање 1977–1990. и Гимназија 1991–2009, Прилози (директори Гимназије, радници, ученици који су завршили гимназију или стекли усмерено образовање 1953/54–2009.

Указ краља Петра о оснивању Гимназије

Сваку целину одликује доследност аутора у одговарајућој методологији истраживања, концепирања и уопштавања чињеница и аргумената. Уочљиво је да су аутори настојали да о догађајима, раду, резултатима... говоре подаци, документа или меродавни сведоци, а њихов задатак је био да то уграде у складну целину која ће бити лишена свих субјективних оцена, предрасуда и претензија. Но, до тих извора тешко се долазило. Временски интервал од једног века лако прекрива велом заборава догађаје и појаве и на историјски смиренјим просторима, а немоли овде, на уклетој ветрометини између Јадовника, Златара и Побујеника, на којој су се само за првих тридесетак година постојања пријепољске гимназије, један за другим смењивали окупатори: Аустроугарска, Немачка, Независна Држава Хрватска, Италија, па поново Немачка – и неумитно уништавали трагове наше богате културне баштине.

Ипак, упорни истраживачи дошли су до драгоцених података. Већ у почетку нашу пажњу плени факсимил Указа краља Петра I о оснивању гимназија у Београдској, Тетову, Новом Пазару и Пријепољу. Овај документ до сада се није појављивао у публикованим радовима истраживача школства у пријепољском

крају, па су аутори без дилеме стартовали са првог корака стогодишњег пута наше Гимназије. Ту је и списак првих ученика прве полугимназије, њих 34, именом и презименом, из кога се види да је ова школска установа, која је као уздарје дошла са ослобођењем ових крајева, од почетка имала ученике и са села (Бабине, Бранчићи, Сељашница, Велика Жупа) и да су у школским клупама своје место нашла и муслиманска деца. О првим данима рада пријепољске гимназије дато је сећање наставнице Катарине Јоксимовић, која пише да су њу и њеног супруга Живка Јоксимовића, првог директора Гимназије, мештани дочекали срдечно, па са усхићењем истиче:

„Како је пријатно око себе видети све људе насмејане! Такав утисак остављали су и Срби и Муслимани. Радило се са пуно љубави и воље“.

Само ова три фрагмента (Указ, списак првих ученика и сећање на почетак рада) довољно казују да је аутор пошао са сигурног темеља и да је његов поглед уназад, чак на 1913, био јасно фокусиран и свеобухватан и да га је сигурно водио ка крајњем циљу. Први светски рат уништио је тек савијено гнездо гимназијско, које су Милешевци, у тешкој немаштини и ратним ранама, поново савијали након његовог завршетка.

Период између два светска рата, иако са оскудном документарном грађом, интерпретиран је у методолошкој комбинацији прожимања општег и појединачног, које на први поглед, не даје неку значајнију димензију живота школе, али у мозаику тих наизглед безначајних детаља школу одсликава у правој светлости. Такав је, на пример, детаљ описа прве ђачке екскурзије 1925. године до Сарајева када су ђаци и наставници из Пријепоља до железничке станице на Увцу ишли тридесетак километара пешице дугом прашљивом џадом. Детаљ метафоричког значења – очита социјална и економска беда ученичких родитеља, али и неугасива жеља њихове деце за сазнањем и продором у свет.

Међу ретким документима је и факсимил Програма прославе Савидана 1934. године у Гимназији и Основној школи из кога се види да се овом дану посвећивала изузетна пажња.

Одељак Пријепољска гимназија 1940-1977. обухвата четворогодишњи ратни период у коме Гимназија није ни радила, осим спровођења неких мањих облика наставе под италијанском окупацијом, затим Нижу реалну гимназију, Вишу нејојинуну гимназију и Вишу реалну гимназију.

Ратни период, везан за Гимназију, професор Мушовић је углавном осликао одабраним инсертима из мемоарске грађе учесника рата (*Сведочења Милешеваца*, записи хроничара Пријепоља и слично), као и бројним сведочењима тадашњих гимназијалаца и савременика.

Сећања гимназијалаца на ратне и прве поратне дане пријепољске гимназије имају своју посебну вредност, интересантна су, илуструју важније догађаје „из прве руке“, развијају монотонију ауторовог излагања, одишу оригиналношћу. Но, упорним трагањем долазио је и до важних писаних докумената, чак и уникатних, као што је једно школско сведочанство ученика пријепољске ратне гимназије.

Монографија обрађује сваку школску годину: упис ученика, њихов успех, начин рада, друштвене и спортске активности, културно-забавни живот, екскурзије, рад наставничког колектива, везе са друштвеном средином, радне акције – прати и центар и углове богатог школског живота. Свакој генерацији аутор је посветио дужну пажњу, приказивао их као особене и посебне, а опет као јединствене у дугој штафети гимназијских генерација које су своју средину оплемењивале новим и савременим и остављале дубоке трагове свога деловања.

У одељку *Усмерено образовање 1977-1990. и Гимназија 1991-2009.* аутора Љ.

Шуљагића обрађује „време сумрака“ пријепољског средњег школства. Експериментални покушаји да се поштопото девалвирају вредности класичне гимназије и да „усмеравање“ буде водећа линија средњег образовања, пропали су након једне деценије безглавог лутања до правог пута, па је њен повратак одоцкаван као поновни излазак гимназијског сунца. Пријепољском „усмерењаштву“ у књизи је дат одговарајући простор.

Последњи одељак – *Прилози* – садржи краће биографије свих директора, имена и презимена радника који су радили у овој установи и спискове ученика који су завршили Гимназију или стекли усмерено образовање 1953/54-2008/09.

На преко 40 страна аутори су, уз фотографије, дали ликовне свих директора Гимназије, њих 23. У монографијама ове врсте биографије директора су обично стереотипне, укалупљене у године рођења, школовања, радног ангажовања, уопштеног изношења резултата, похвала, награда и одликовања – писане „хладним“ и „храпавим“ стилем. Овде је нешто друго. Најодговорније личности су приказане у склопу ширег колектива, осветљене као и сви остали радници, као покретачи и најодговорнији појединци. У многе биографије унети су одабрани детаљи који бацају додатну светлост на лик појединца о коме је реч и удахњују им душу.

Тако, на пример, за директора Цветка Петковића, који је био директор пријепољске гимназије од 1919. до 1924. године, наводи се податак да је цркви поконио велико звоно, да је „издашно помагао сиротињу обе вере“ и да је, по цену губитка пензије, одлучно одбио понуду да потпише изјаву лојалности окупаторској власти. Детаљи „ситни“, али приказују лик у гро-плану – директор је поштовалац вере, хуманиста, родољуб.

За професора Славка Пенцу (директор Гимназије 1951-1953) аутор нам сервира цитат познатог војвођанског песника Мирослава Антића: „Има људи који чудним, назглед лаганим ходом, силовито надиру кроз године и остављају за собом дубоке трагове поштених резултата... Такав је један човек, човек одушевљења, марљив као мрав - Славко Пенца.“

Рецензенти ове књиге др Сакиб Шеховић и др Јован Љуштановић оценили су да је *Пријепољска гимназија* историја једне духовне и културне мисије, књига веродостојности и дражи вредног и незаборавног

Рагенко Дивац

Портрети културних прегалаца, Хаџо Мушовић

ПРОФЕСОР ОСОБИТОГ ПРОСВЕТАРСКОГ ДАРА

Четири деценије, од 1970. године када се као професор југословенске књижевности и српскохрватског језика запослио у Учитељској школи у Пријепољу, препознатљив је не само у колективу Пријепољске гимназије, у којој је провео скоро цео свој радни век, него и на ширим пољима културног и јавног живота Пријепоља.

Рођен је у Сељашници 1945. године. После завршетка основне школе и гимназије, на Филолошком факултету у Београду је дипломирао на групи југословенска књижевност и српскохрватски језик. После краћег рада у пријепољској Учитељској школи, прешао је на рад у Гимназију „Проф. Бранко Радичевић“ у којој је, са мањим прекидом, провео цео свој радни просветарски век.

Наставу српског језика изводио је са особитим приступом и задовољством. Љубав према овом предмету водила га је на путеве иновација, тражења бољег и лепшег, допадљивијег и интересантнијег, на стално истраживање и проверавање најоптималнијих метода ученичког усвајања знања, на педагошке приступе васпитаницима и уважавање њихове личности. А то се могло остваривати само сталним стручним усавршавањем, доследношћу позиву и своме ја.

По природи благ и принципијелан, са широком лепезом разумевања ученичке личности, људски емоционалан и различито рационалан - брзо је стицао наклоност ученика и колектива. Као таквом, са неограниченим кредибилитетом и код ученика и код колега, није му било тешко да ученике организује за разноврсне активности, посебно у литерарним, рецитаторским, драмским, новинарским и другим секцијама у којим је долазила до изражаја његова склоност ка уметничкој речи, песничкој слици, изразу, опису, приказу.

У настави је полазио од чињенице да је наставни предмет који предаје, пре свега, специфичан и трајан емоционални доживљај, да се може усвајати само ако се код ученика развије љубав према њему и створе претпоставке за његово пуно разумевање. Увек је полазио од педагошке поставке „Похвали кад год можеш, а покуди само кад мораш“ и народне пословице „Весело срце кудељу преде“. Зато је на часу или неком другом облику наставне едукације прво стварао атмосферу поверења и расположења као битних услова за прихватање и усвајање лепота матерњег језика. Посебну пажњу посвећивао је култури усменог и писаног говора, због чега је изражајно читање, ре-

торика и рецитоване заузимало код њега истакнуто место. Овome, свакако, треба додати и ученичко писмено изражавање и стварање смисла за стилски одабир, композицију реченице и писменог састава. Истицао је да матерњи језик као општеобразовни предмет има истакнуто место у „представљању“ кроз живот свих људи без обзира на њихову струку и занимање.

Наравно, ово се није могло у потпуности постићи на класичним наставним часовима, па је професор Мушовић своје часове „настављао“ на литерарним, новинарским и рецитаторским секцијама, на свакодневним комуницирањима и другим облицима где се јате и узлећу лепе речи.

Наставни час био му је светиња. За њега се увек брижљиво припремао, посвећивао му се свим својим бићем, сагледавао резултате сваке нове лекције, извлачио поруке и поуке. Оригинална говорна компарација његових ученика: „Био је интересантно као Хаџов час“ – довољно говори у квалитету професоровог рада.

Учествовао је у креирању и реализацији бројних културно-уметничких манифестација у своме крају: књижевних манифестација и вечери, завичајних сусрета, манифестација „Селу у походе“ и „На пола пута“, Милешевске колоније, осмишљавању и организовању многих књижевних промоција на којима се појављивао у својству водитеља, рецензента, аниматора.

Поред наставе обављао је дужност помоћника директора Образовног центра, а у периоду 1982-1986. био је директор ове велике школске институције.

Као професор најстарије и најугледније пријепољске средње школе, схватао је њен огроман значај и истицао потребу да се о њој напише нешто значајније и потпуније, па је годинама сакупљао грађу и подстицао друге да му се придруже. Прихватио је обавезу да са колегом Љубомиром Шуљагићем напише монографију Пријепољске гимназије која је угледала свет краје прошле године.

Највише његовом заслугом, ова књига је угледала светлост дана – са задовољством истиче актуелни директор Пријепољске гимназије.

Прошле године, 13. октобра, тачно на свој 65. рођендан, професор Мушовић је отишао у заслужену пензију. Уз захвалност гимназијског колектива за истински допринос који је дао овој установи која ускоро улази у други век свога плодотворног рада – испраћен је срдечно и искрено.

Р. Дивац

ВАСПИТАЊЕ ЗА ДЕМОКРАТИЈУ

Демократске вредности и поштовање људских права нас обавезују, на стално јачање јавне свести, преношење знања и социјалних вредности. За поштовање и ширење демократских вредности неопходно је широко, теоретски добро осмишљено и утемељено, опште образовање, стално стручно усавршавање и доживотно учење. Ово су уједно и неопходне претпоставке успостављања демократских вредности. Концепт демократских вредности нема смисла уколико није у стању да се реализује као свакодневна пракса. Због свега наведеног школа, са свим својим актерима, треба да представља заједницу која учи у којој је сваки појединац истовремено и учитељ и ученик. Школа која, својом отвореношћу за демократске вредности, људска права, на нов и другачији начин поставља темеље одрживом друштву као друштву знања. Оно што је пожељно у демократским вредностима уопште, то је да се демократске вредности не осећају као наметнуте него као одраз нормалног понашања. Таква се идеална ситуација не постиже лако јер је, како је већ речено, у супротности с вековним навикама, традицијама, верским убеђењима и оним што се обично назива „људска природа“.

Данас живимо у држави у којој је идеја о демократским вредностима бар формално победила и чији Устав садржи модеран каталог демократских вредности. Међутим, култура демократских вредности се не може унапредити само законодавним актима. Она мора да се у грађане индукује системским васпитањем и образовањем, давањем и поштовањем добрих примера. Друштва која претендују да постану, или већ јесу, демократска не могу да занемаре улогу образовања. образовање је кључни фактор и гарант демократским вредностима. Оно има на располагању различита психолошко-педагошка средства за припрему генерација за функционисање и ангажовање у јавном животу демократски уређеног друштва.

Основно питање које се поставља јесте: Како школа може да допринесе развоју демократских вредности, демократске личности, коју карактерише демократско понашање и култура и, које су то методе, средства и облици рада који ће помоћи остварењу оваквог циља? Васпитање за демократију у школским условима, је неопходно без обзира на степен демократизације друштва. У демократским друштвима подстицање де-

мократских вредности код ученика, доприноси њиховом компетентном и одговорном учешћу у животу друштвене заједнице. У недемократским или мање демократским друштвима, демократско васпитање у школи повећава демократски потенцијал младе генерације а тиме и шансе за демократизацију целокупног друштва.

И да закључимо, сваки појединац мора „радити на себи“ да би се васпитавали за демократију и демократске вредности и тако постао грађанин у правом смислу, јер појам „грађанин“ подразумева слободну и самосвесну личност која се неће сакривати иза „туђе одговорности“, већ ће схватити да, одговорност за развој друштва и бољи живот грађана, лежи на целокупном друштву и његовим члановима. Дакле, поред за сада недовољног институционализованог образовања и васпитања за демократију, потребно је и самоваспитање, јер ће се тек тада моћи ускладити све снаге друштва у циљу постизања претпоставки образовања за демократију и демократске вредности.

Драјан Кувелић

✎

СОНЕТ О ВЕЛИКОМ ПОВОДЊУ ЛИМА

Седам ноћи киша лила
Дању сунце златило нам лице
Драга драгог будна снила
У сликама измаглице.

Набујао Лим и потоци
Моћна стабла погубила сенке
На води се љуљали отоци
Као песник после теревенке.

На шљемену певац пева
Стара кућа одолева
Река режи вода пени

На брегу је јад и туга
Да ли нам се ђаво руга
Ил смо можда скамењени.

Мирко Иконић

ПОДЗАТАРЈЕ МЕМЕНТО

Трнокоп у рукама дједовим
чучи над кртичњаком
Мукло замишљен
Штипа за очи мразина
И сунце куња за грабом

А дједо тихује жилом на
челу што збори
Не прилази
Ђути

Снатри о клетви кумовој
О виру под ракитом
Прекруп
Преврелом казану
Братовом шарлаху
Сувомразици
И невајди

Зајახала војна најбољег вола
У штали дјаво риче
На гувну невестица штекће

Не бива бразда
Ни песма

Путује Небом мој дједо
Кошчат
Вуњен
Крилат

А кровови труле травнати
Магла се закајмачила
Потомци плачу громкије
Јагње зури у ватру слузано
дрхатом
Слутећи судбину

Када бих кудељом барем
могао затиснути сећања

Владимир Дулановић Токи

Нове књиге

СКУПЉЕНА ИЗГУБЉЕНА РИЗНИЦА

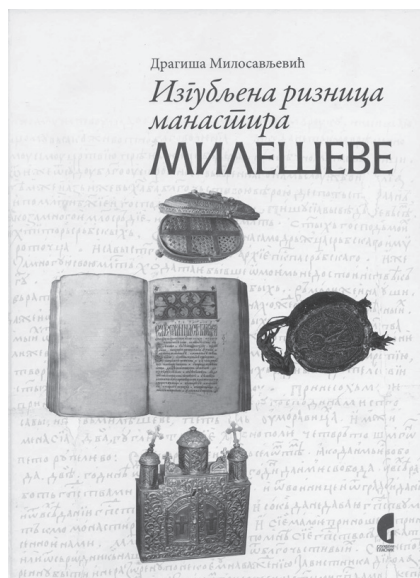
Драгиша Милосављевић: *Изгубљена ризница манастира Милешеве,*

Службени гласник, Београд 2010.

После много похара и страдања, расута и неповратно изгубљена, стара ризница манастира Милешеве нашла се поново на једном месту. Није своје васкрснуће доживела под сводовима средњовековне Милешеве или неког другог храма, у музеју или неком другом културном здању, већ у корицама једне књиге.

Несрећну судбину богате Милешевске ризнице од заборава је, срећом, отргао, Драгиша Милосављевић, историчар уметности из Ужица. Милосављевић је обнављао порушене светиње (манастир Увац) и подизао писане споменике српској културној баштини (*Мање познате иконе јуџогајне Србије; Сликарска заоставштина породице Лазовић; Спшара црква у Ужицу; Црква дрвнара у Дуду; Осаћански неимари; Манастир Увац – историја и судбина; Сликари Лазовићи и њихово доба; Зограф Андрија Раичевић – епоха и дело; Средњовековни град и манастир Добрачун*). На путу тог успења појавила се и књига *Изгубљена ризница манастира Милешеве* коју је 2010. у едицији *Lexis, њоседна издања* објавио београдски *Службени гласник* који се последњих година наметнуо као лидер домаће издавачке продукције. Вредним трудом да пронађе и на једно место скупи изгубљено, аутор се овим делом придружио мањој групи научника који су се предано и систематски посветили проучавању и описивању судбине ризница српских манастира – Ангелини Василић, Мирјани Шакоти, Дејану Медаковићу... чији су подухвати повеснице о ризницама Студенице, Пећке патријаршије, Дечана, Бање прибојске, фрушкогорских манастира. Академик Медаковић се бавио и ризницом манастира Милешеве о којој је, као прилог реконструкцији, поднео саопштење на међународном научном скупу *Милешева у историји српског народа* који је 1985. поводом седам и по векова постојања манастира који је организовала САНУ.

Дело Драгише Милосављевића води нас много дубље и даље – до

Драгиша Милосављевић
Изгубљена ризница
МИЛЕШЕВЕ

„крвног“ закључка. Научно документована, богато илустрована и графички одлично опремљена књига о формирању, успону и трагичној судбини ризнице српске царске лавре Милешеве, казује нам да је највећи и највреднији део милешевске ризнице неповратно изгубљен. У питању су предмети непревазиђене уметничке израде, сребрени и златни реликвијари и сребром оковане иконе. Нема ни наде, провејава страницама књиге, да ће у „матичну луку“ бити враћен последњи сачувани део старе милешевске ризнице са предметима од метала, деловима црквеног веза, књигама, повељама и светитељским реликвијама расут од Хиландара до Сент Андреје, од Дубровника до Пакре и Фрушке горе, од Тврдоша и Савине до пљеваљске Тројице и малих околних цркава. Изгледа парадоксално, каже аутор, да ниједан сачувани предмет из првобитне ризнице није нашао своје место у новој ризници, формираној у манастиру у новој доба. Зато се синтагма „изгубљена ризница“, истиче Милосављевић, не може сматрати случајном експресијом, већ је реч о истински изгубљеној ризници манастира Милешеве.

Ако је за утеху, ризница настава на „честицама и чудесном пра-

ху“ моштију св. Саве а скоро потпуно нестала у усудима потоњих времена, исијава тамо где столују црквене реликвије и милешевске рукописне и штампане књиге. Ти сачувани предмети старе милешевске ризнице одржавају духовни континуитет са својом колевком ширећи мисију и култ првобитног светилишта. А култ Милешеве везан је за мошти св. Саве које су, по преносу из Трнова, почивале у овом манастиру до 1594. године. То плодно раздобље Милешеве од скоро 360 година донело је и најрепрезентативније изданке милешевске ризнице. Један од њих је чаша, поклон руског цара Ивана Грозног манастиру Милешеве 1558. године, на коју упућује и Драгиша Милосављевић. Запис на чаши последњи је доказ о чувању моштију св. Саве у овом манастиру, јер су их 36 година касније Турци спалили на Врачару. Овај драгоцен предмет из старе милешевске ризнице постао је, како наводи аутор, симбол свих каснијих веза између руске царске породице и једног удаљеног српског манастира. Али и потврда да је наставак и успон милешевске ризнице био унапред трасиран и ослоњен на снажни култ св. Саве. Судбински пут царске чаша, поклона Ивана Грозног, као и других предмета милешевске ризнице, био је непознат. Зна се да је до почетка Другог светског рата чаша била у манастиру Кувеждину и да се касније нашла у поставци Музеја Српске православне цркве у Београду. У потрази за старом милешевском ризницом аутор нас темељно упознаје и са другим драгоценостима изгубљене и расуте ризнице као што је, рецимо, барокни реликвијар са честицама Часног крста који је Милешеви даровала Мара Бошковић, кћерка деспота Ђурђа који се данас чува у цркви св. Игнација у Дубровнику. Предмет Милосављевићевог дугогодишњег истраживачког рада су и друге милешевске светитељске реликвије, стара милешевска библиотека и Милешева као једна од колевки штампарства у којој су радиле две штампарије – прва од

1544. и друга 1557. године. Кроз причу о ризници Милосављевић истиче да је светосавски дух у Милешеви настао да живи и након 1594. Као и после уништења манастира 1688. године које се посебно одразило на ризницу. Његова књига је и омаж, по света изузетној жилавости милешевских монаха који су развијали светосавски дух, чували згаришта храма на којима је поново ницала Милешева и неговали ризницу. Милешевски манастири су у тешка времена ишли од Хиландара до Русије не да просе и моле, већ да упознају у каквом је стању Велика српска лавра. Са поклонима су одлазили а враћали са уздарјима којима су похрањивали десетковану и девастирану манастирску ризницу.

На крају овог слова о књизи *Изиубљена ризница манастира Милешева* да се вратимо на њен почетак. Драгиша Милосављевић у првом одељку пише о историји и судбини манастира Милешева и њеном месту у европској културној баштини. Познато је да је на чаробну лепоту милешевског живописа светској јавности први скренуо пажњу чувени енглески археолог и новинар Артур Еванс који је у листу *Манчестер Гардијан* 1. септембра 1883. забележио: *Ништа није Ђоџо створио не може се упоредити са лепошћом Анђела из српске краљевске задужбине, манастира Милешева.* „После готово једног столећа француска историчарка уметности и врсни зналац византијског наслеђа Тања Велманс редефинисала је место Милешева у европској култури. Она аргументовано заступа и брани тезу да је ренесансна уметност започела управо у Милешеви, знатно раније од времена Ђота и раних италијанских сликара. Европска културна баштина тешко се више може посматрати издвојено“, истиче на почетку своје књиге Милосављевић.

Нова књига Драгише Милосављевића више је од приче о *Изиубљеној ризници манастира Милешева*. Више је и од вредног прилога долазећој прослави обележавања осам векова Милешева. Ово капитално дело је парадигматична прича о српској културној баштини као значајном делу мозаика европске културне баштине

Милан Р. Цмиљановић

ДРАМА ГРАНИЦЕ

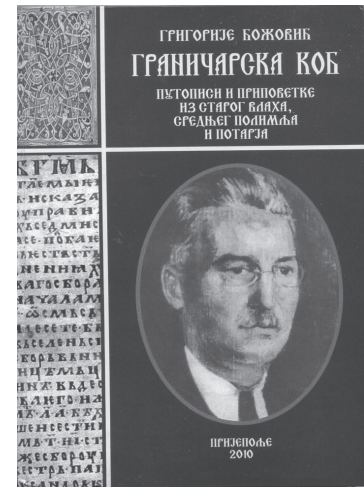
Григорије Божовић, *Граничарска коб, Путописи и приповетке из Старог Влаха, Средњеј Полиња и Потарја*, Милешевски културни клуб „Свети Сава“, Пријепоље 2010.

Књига Григорија Божовића *Граничарска коб*, коју је приредио Доброло Аранитовић, окупља двадесетак путописа и приближно исти број приповедака везаних за простор Старог Влаха, Санџака, Полиња и Потарја. Божовић је, као дописник *Полишике*, обишао овај простор током јуна и јула 1935. године, а његови путописи излазили су у *Полишици* од друге половине јула 1935. до јануара 1936. године. Приповетке су, не само по просторној локализацији већ и по слици менталитета, људи и међуљудских односа блиске овим путописима. Без обзира на то што је номинално реч о различитим жанровима, чврстих садржинских и стилских граница између путописа и приповедака нема, тако да ова књига представља једну целину.

Избор простора о коме пише Григорије Божовић и чија се слика нашла у овој књизи није случајан. То није само географски него и историјски, верски и етнички простор, који је посебно добио на значају после Берлинског конгреса, поставши тампон-зона између новопроглашених независних држава Србије и Црне Горе. Његова вишеструка лиминална позиција, која је трајала дуже од три деценије, креирала је специфичну историјску, етничку, верску и културну констелацију у њему. То је простор укрштања православља и ислама и простор укрштања државних интереса Србије, Црне Горе, Аустроугарске и Турске.

Григорије Божовић у својим путописима, али и у својим приповеткама, хвата рефлексе те особене историјске, социјалне и културне ситуације у новим социјалним и политичким околностима, које су успоставиле у Србија после балканских и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Југославији, после Првог светског рата. Отуда се у овим путописима и приповеткама нижу не само надахнуте слике одређеног географског простора него и људски и духовни пејзаж Старог Влаха, Полиња и Потарја. Над тим пејзажом као својевсна коб лебди искуство пограничног живота и није случајно што је ова књига носи наслов: *Граничарска коб*.

Божовић верује, нема сумње, да је народна традиција огледало народног духа. Он се ослања, пре свега, на на-

Граничарска коб

родна предања да би дао слику духовног живота и менталитета људи с овог простора. И зато прича низ анегдота о поштењу, домишљатости, духовитости и виталности људи с границе. Истовремено, он се ослања више на усмену предања него на историјске изворе и када прича о угледним породицама, на пример о кнежевима Рашковићима или о породици Борисављевић. Од чврсте историјске фактографије драму је прича, оно што је и имагинирано и упамћено у народу и што се преноси од уста до уста и с колена на колена. На пример, његови путописи и његове приповетке садрже приче о отмицама девојака и њиховим превођењем из вере у веру. У њима Божовић изражава врхунску социјалну драму патријархалног друштва које живи на државној граници и у мултиетничком и мултикултурном додиру. Његова слика Старог Влаха, Санџака и Потарја одражава патријархални систем вредности и његов социјални патос, који прераста у овим путописима и приповеткама у својеврсну слику менталитета.

Начин на који Божовић пише о народном менталитету сродан је по духу оним савременим промишљањима чија су парадигма Цвијићева разматрања о динарском менталитету, или Дворниковићева истраживања карактерологије Југословена. Божовић, на неки начин, покушава да сумира и добре и лоше стране народног карактера људи с одређеног простора: и православаца и муслимана. У томе се посебно ослања на погледе Сретена

Вукосављевића, националног радника и интелектуалца који је најбоље познавао културне специфичности и менталитет људи из Старог Влаха и Санцака, а добро је знао и српски менталитет уопште. Божовић се на свом путовању дружио с Вукосављевићем и оставио његов сјајан портрет, наглашавајући: „Један је Сретен Вукосављевић како у Санцаку тако и у целој Србији“. Ево, шта, по Божовићу, Вукосављевић каже уопште о менталитету нашег народа, и то не само из Старог влаха, Санцака и Потарја: „Наша солидарност, наша честитост и поштење су жалосно релативне природе“. Тај аналитички продоран и немилосрдан поглед Срете-на Вукосављевића повремено боји и Божовићева становишта, мада је он често и изразито болећив према овом географском простору и људима који живе у њему.

Поред опште социјалне, психолошке и менталитетске слике људи, појављује се у овим путописима и приповеткама и Божовићево сагледавање савремене социјалне ситуације у Старом Влаху и Санцаку. Он види беду и заосталост целог краја. За њега опанци гумењаци симболизују социјалну беду сељака, они су индустријски производ од кога има корисит одређена капиталистичка корпорација, они су нешто наметнуто и неприродно: „Батинo обување нашег народа срамота је наша и тешка штета.“ Он ће указивати на недостатак путева и саобраћајну неповезаност као један од главних извора заосталости. Он види започети пут од Пријепоља према Бјелом Пољу, али је незадовољан брзином којом се пут гради. Истиче важност пута од Прибоја и Пријепоља према Бијелом Пољу, Мојковцу у Колашину. Описује и шаторско насеље код Бродарева у коме живе инжењери који трасирају будућу јадранску пругу. Ипак, за њега је све то недовољно у односу на укупну заосталост краја и беду народа. И он дели незадовољство народа односом државе према целом крају: „Ја отворено кажем да Санцак кука и на Београд и на Цетиње. Јер је он, тако му се види, оно треће између маме и тате.“

Наспрам беде и заосталости Божовић надахнуто говори о природним лепотама и економским потенцијалима целог краја. На пример, кад крене да слави плодност и берићегност Полимља, у његовим речима се слуту страст заљубљеника у одређени географски простор, па, можда, и пристрасност патриоте који

за историјски важан национални простор везује слику рајског изобиља. За њега нема лепше и плодније котлине од бјелопољске, она је „Мисир“ који не може да изрази свој економски потенцијал због саобраћајне изолованости и зато је „затворени Мисир“. Дивећи се природним лепотама Златара, он види и туристичке могућности ове планине.

Григорије Божовић исписује своје путописе као особену публицистичко-литерарну врсту, намењену дневним новинама, која је битно различита од високо естетизованих путописа Милоша Црњанског или Растка Петровића. Он је, за разлику од њих, дубље загњурен у социјалну и политичку проблематику простора о коме пише, његова повремена екстатичност плод је непосредне љубави за предео и људе и далеко је од екстазе као универзалног животног и песничког начела, како се она, на пример, појављује у путописима Растка Петровића.

Григорије Божовић је истовремено и национални идеолог који своју визију Старог Влаха и Санцака артикулише са становишта Србије која се после толико векова тријумфално вратила у одређени историјски простор и са становишта Југославије која мукотрпно трага за својом етничком хармонизацијом. Из те перспективе Божовић покушава да одслика народну душу на простору додира, супротстављања и прожимања конфесија и нација и да свему да демократски етнички и конфесионални смисао, тражећи социјалну и економску наду за један специфичан географски и људски простор.

Напор Григорија Божовића био је дубоко повезан с актуелном идеологијом и платио је свој данак „духу времена“. Без обзира на то, у овим путописима и приповеткама наслућује се сложена слика културног идентитета одређеног простора, јасно су назначени поједини узроци историјске драме тог простора, показана је његова социјална и економска запостављеност. Божовићев плодојаје за бржи економски развитак Старог Влаха и Санцака актуелан је и данас.

Григорија Божовића данас треба критички читати, али, без обзира на то, он несумњиво има много шта да нам каже о географском и људском простору од Ивањице до Мојковца.

Јован Љушићановић

По постојбини Муја и Алила ЖРТВЕ НАШЕ ТЕШКЕ ПРОШЛОСТИ

(Шаховићи, јулија 1935. год)

Јездећи тако преко Гранчарева страном, ја се непрестано окрећем на седлу и изједна посматрам кућу Јусуфа Мехоћића. Јер сам под непрекидним утисцима прича о њему и обележеним његовим савременицима, о свима који су лудо узмачивали по овом крају од Муја и Алила, па до Фериза Салковића из Црниша изнад моје Црне Ријеке Петра Коришкога. Од Алила за којег је на Коврену прича да је могао у трку ухватити зеца, па до Рам-Јеле, који је на Соколовици, за живота, сам обесио петнаест Срба, међу њима и чувена Тодора Бошковића, једнога од највићенијих Бошковића колашинских. Из Каљићева Обода тазе Турчин заробио неку Јелу и потурчио, али је син Рамо сахранио у српском гробљу, јер га је добра родила, јер му је оставила своје презиме, пошто су га и поред толиких подвига „турских“ опет сви звали не друкчије но Рам-Јела! И син Етем био му је такав. Али га дочекао неки очајни Цуца, Вук Црногорац, и погубио. Па кад су Раму рекли да му се рањени Етем са голим јатаганом загнао у бусију, он је наредио да се кољу овнови и гради весеље место жаљења:

– Е кад је тако, осветиће га бабо, душе ми Јелине!...

Баш под овим утисцима пала ми је на памет трагична истина речи мајке Бановић Секуле из нашега ибарскога десетерца:

*Ја не жалим, дијете Секула
Што ће тебе царе иојурчићи,
Но ће тебе Турчин оженићи,
Те ћеш, сине, њород њородићи:
Туриће се њилаг на сокола –
Тешко нама на чејири сйране!*

Турчење само по себи, па и у множини, не би имало толике историјске пресудности за нас, да нас оно није такло у срж. Динарци су виолентни, динарци су по превасходству жртве десетерца, што се у тешким данима развијало до пароксизма, до једнога посебно динарскога хохштаплераја, и физичкога и духовнога. Сваки њен епигон, пошто су се обележила два тabora, српски и турски, – хтео је да буде већи но што му природа даје, да надмаше причу и легенду и кад може и кад не може. Сваки Потарац или онај искрај Краљеве Горе хоће да буде Старина Но-

вак и Вук Мићуновић, а сваки Колашинац, „Турчин“ још из првога појаса – Ђерђелез и Буљутбаша Мујо. Оно што је најдубље и најзначајније, турски ислам по нашим горама само је појачао баш сувише десетерске особине и начини од себе и десетерца једну синтезу, која је на једној страни могла да да рецимо Јусуфа Мехоњића и Рам-Јелу, а на другој каквога Премћанца, коме не би било доста ни кад би с јагаганом одишта на Турчина зашкргутао зубима на самом Босфору...

Ислам нас је гађао у биће. Без обзира на чињеницу, коју данас морамо прихватити, да турчење и није било толико насилно колико смо раније мислили, – код брђана чак сасвим драговољно у највећој мери и из других разлога животних, – опет је ислам умео да погоди путове. Бацио је око на властелу која је научила била да узмахује а не да трпи, па после на брђане. Жустре, пламените, борбене: „Нека подноси ко може, а не ја Божја вера!“ Санџачки беговат је углавном нашега порекла. Ја посебице мислим да ни Ченгићи из Подпећа нису Анадолци. Властела Храбрани са Таре, Спахије Војин и други утонули су у пљеваљске, колашинске и бихорске бегове. Тврда Турчина Османлије су градиле од динарца, од брђанина. Типични су Хамза-Капетан и сви Мушовићи, а за села људи које помињем кроз ова писма Скендерију су Турцима дали Бушатлије, а Метохију Махмудбеговићи.

Сасвим је основана у овом погледу она народна крилатица да је тежи Потурица од Турчина. Не само у примерима рђавих људи, таквих зликовачких бездушника и похлепника да искористе саблажљиво време и прилике, него и код добрих представника, оних које су на превару нагнале какве озбиљније побуде. Ко ово лично није посматрао на тек провереним људима, тешко може да схвати. Ислам има неку тајанствену снагу, у коју је тешко прозрети, и која брзо психички мења својега новог присталицу. Нарочито код нас Срба. И што је још важније, ислам тој души не даје оно своје основно верско и човечно, колико што може да помеша оно одречно, оно искључиво и господарско што пружа историјски турски ислам, она управо *џурска вера* како је ми зовемо из сопственога опажања и искуства. Ова особина турскога ислама нашла је најпогодније земљиште код брђанина, код динар-

ца. Зато што му је повлађивала бес и плахост, зато што је умела да начини најзгоднију погодбу са његовим десетерцем као гледањем на свет. Баш тога ради о лепоти турковања није могла у превери ни једна нација тако да сањари као наша, нити да се поноси том вером као наш род. Цариградом могао је да се одушеви и да га назове купом меда, гором од шећера и свечевом палатом само однеговани на десетерцу човек, само онај који је викао вазда да преувеличава, чак и чином а не само на језику. Јер брђанину је увек мало да ствар узме каква је и да је просто назове. Опет да се нађе увређен у својем турском господству пред онако одличним витезовима могао је само наш Хамза-Капетан, који би свакако по јунаштву био одмах до Мићуновића да није преверио, а не „крмска потурица“, како га је овај плахо назвао. Јер је Вук Мићуновић најбоље осетио значај новог наноса на души брата у новој вери, његов преображај и у којем правцу.

Брђанин по нагону избегава постепеност и меру, но плахо крши себе кад му то дође. Чим остави родни праг, родна предања и стегу села и братства, једну дотадању правду и једну етику, он је обеснији и пустоловнији. И опаснији за онога, нарочито за ближњег, који му стоји с друге стране пута. Он и ислам прима брзо, трчке, допуштајући му на тај начин да он не прожме његову духовну суштину, него да је с врха обоји и, ако се може рећи, калајише. А сирова му суштину остаје, накупљена брђанска снага се не слама, но можда само упуту на одречнији рад. Зато ону грубу турску „крк Бошњак“ ваља узети за тужно турско вајкање које има овај смисао: „од четрдесет Бошњака (четрдесет Срба, четрдесет брђана, четрдесет динараца) не можеш истесати једнога правога Турчина...“ С друге стране, градећи погодбу са оваквим обличјем, правећи од њега опет нешто ново, ислам је ипак тако у његову интегралност, раздвојио овога човека, утиснуо му печат парадоксалности.

Да се разумемо. Хусејин Бошковић син је Бећир-бега Бошковића, који никад није крио да је Куч и Србин и који се ваљано односио према Србима уопште, а према чипчијама особито. И сам Хусејин је до ослобођења важио за исправна човека и знао је да је Србин. Није био тежак нико-

ме. Али кад је дохватио пушку, кад га је огребао аграр, кад се мало уштиную његов брђански не понос но из маште турковање, његова крвожедност није имала застоја: мало би му било и кад би сви Срби сачињавали један једини врат за његову сабљу!.. – Орле Каљић, највећи колашински јунак, који је погинуо на нашој служби, знао је за своје порекло, био добар домаћин и богат човек. Витешки је пазио на своју реч и на софру која га је угостила. – Пошто би прешао праг, могао га је домаћин тешко увредити, па да му се никад не освети. Био је на своју руку врло побожан. Бојао се и од цркве и од џамије. Давао је милостињу увек обема. Кад би код кога ручао или почивао, не би оставио праг, док не би замолио да му се трошак и учињени пријем не „халали“. Често је долазио у манастир Дубочицу код попа Ненадића, па би на поласку стао да се клања и „намастиру“ и домаћину, готово богодарећи да му се опрости, да му се учини халал... А опет волео је убити каквога бољег „Влаха“ но пити се воде. И кад други не би могао да оствари своју жељу, он је ишао као да га преклињу. Пазио је и далеко око Колашина да се сувише не понесе какав „Влах“, не заборави поп или учитељ. Одметник будући и марећи за турско царство као за лањски снег, он је на своју руку пустошно турковао као да је био непосредни потомак Орханов. У суштини својој добар, стварно богобојажљив, човек који не би требао да такне туђе – Орле Каљић је најбољи израз заједнице ислама и десетерца, како је сам класично уобличио:

*Да живи Бој дин и иман,
И Марка Мрдака џиџањ!..*

Брђанин!.. Посматрам његово наличе из истих стопа и на другој, православној, страни. Испод мене велика господска турска кућа и ванредна поткућница. Али шљивак запустио, јечам у травуљини. Излази кршна Црногорка. Неопрана и занемарена. Зачуђава ме слика свега:

– Ђе су ти људи, снахо?

– А да по трговини некој...

– А што не раде код куће на овако добром имању? ... Колико је преостало од прошле године жита за продају?

– Богме већ одавно купујемо!..

Григорије Божовић

*„Политика“ – 26. децембар 1935. го-
дина*

МАЛА ПРОБА ПУТОВАЊА У ПАКАО ИЛИ ПРОЛАЗАК КРОЗ ГЛАСОВЕ

(Винко Шелога: **СМОГ. КАШАЉ**, Свитак, Пожега, 2009)

Пред крај прошле године у издању „Свитка“ из Пожеге објављена је песничка књига **Смог. Кашаљ** Вујице Бојовића, пензионисаног професора и библиотекара из Пријепоља, који објављује под псеудонимом Винко Шелога.

Појава песничке књиге **Смог. Кашаљ** Винка Шелога је, можда, изненађење за већину, али не и за оне који пажљивије прате нашу књижевну периодику у којој се он већ неколико деценија оглашава, најчешће поезијом и критичким освртима на нове књиге. Уосталом то је некако и природно и очекивано с обзиром на богато животном и радном искуству професора књижевности и дугогодишњег библиотекара и културног посленика у Пријепољу. Професионално бављење књигом и књижевношћу вероватно је подстакло и онај стваралачки порив, крајње спонтан и узгредан, који је у низу година резултирао песничким делом од неколико рукописних збирки поезије, а једна од њих је, ево, и објављена. А реч је заиста о аутору крајње одмереном и реалном, без претераних амбиција и стваралачких авантура, што најбоље потврђује у скромној биографској белешци, да своје писање није схватао озбиљно, већ више као саморазговор, па зато и није стекао књижевно име.

Заправо, аутор спада у оне бројне „ствараоце из прикрајка“ који јесу и нису аутентични гласови своје средине, али је несумњиво да су њихови трагови неоспорни и битни за културни идентитет простора и времена у коме делују. А да то није ни лако ни једноставно најбоље, можда, говоре бројни неспоразуми, па поред имена често објављују и под разним псеудонимима, а наш аутор Вујица Бојовић их има чак четири (Бојо Голеш, Вујадин Шелог, Вучко Шелог и Винко Шелога) и у сваком од њих је и поред јасне асоцијације на име и презиме и назнака места рођења (Голеша) која је у функцији универзалног знака чији је смисао и ван емотивног контекста значајан.

То је једно од могућих полазишта у читању и тумачењу песничке књиге

Винко Шелогота
**СМОГ
КАШАЉ**

Смог. Кашаљ која већ својим суморним и онеспокојавајућим насловом наговештава једно поразно и претежно интелектуално искуство, које се, истина, може разумети као став, али никако као поза или опсена, већ више као актуелна слика и прилика наше свакодневице. Наравно, метафоре су то наше времена које је избрисало границу између стварности и метастварности, па су се измешали ливадски цветови и они од пластике који вену или трају у равнотежи природне или неонске светлости, где превагу односи силиконска пена, или како песник вели „рециклира се инстинкти духовности мондијалистички“ и сасвим је свеједно где престаје модернизам а почиње постмодернизам или постмортизам. Песник то једноставно обзнањује следећим речима: „Иза свакој неопосмодернизма остијају крв/ мувљи исцљубици, зарђала јвожђурија/ деконструкција и конструкција ириче/ оца нашеј йримайи“. Тако се „смеће од века“ интегрише са прогресом, а дезоријентисани песник у потрази за правим путем иде „од црне йачке до црње“ док око њега „круже нове йлобалне мейафоре“ као претходница клонућа и незнаћа.

Оно што, међутим, изненађује песничкова је равнодушност и готово по-

миреност, без обзира што је јасно да су и човек и свет већ одавно у хор-сокаку, док уранијумски облаци заклањају пролеће а кашикаре се котрљају по корзоу, утолико је поразније сазнање да је „величина човекова у цревима и айе-йишиу/ само ја йробђе уљуди/на йробљу кванийишеј йрелазу у квалийеиш“. Тако може да размишља човек који је махом живео у сенци и непримећен све видео и разумео као поредак нужности у којој је „хрома стйварносй“ попуњена „клонираним камелеонима“ или прерушеним демонима, за песника је свеједно. Он се згађен и већ одавно уморан прилагодио, па „смој времена увлачи/ кашљем“, јер је лично искусио да је обећана светла будућност обична илузија и да су узвишени циљеви без човека очигледна превара. Зато поразна ретроспектива песничковог суморног живота неутралише неизвесну перспективу, па се садашњи тренутак синтетизује у поезију која као да алудира на „малу йробу йушовања у йакао/ друје класе“.

Слични тонови одјекују и из три наредна циклуса Шелогине збирке **Смог. Кашаљ**, а они су насловљени као **Животоманија, Мимезе и метаморфозе** и **Сумантраизам** – и у њима песник најчешће експонира самоћу и незнаће, без недоумица, као „развлачење живоји/ и стйрашно йрошење времена“. Зато питање: где је ту мера и смисао?! – остаје без одговора, али је јасно да његово постављање није без смисла, с обзиром да и сами видимо да је живот гротеска и непрекидно „врдаламисање“, или како би песник рекао „насељавање йразнине“.

Међутим, песник као хуманиста животу склон, није без наде, која ће се понекад огласити као „радосно йогне йраћанина“, или као молитва „йред уснуће“ у којој се жуди за могућом „мешаморфозом у смоју“. Тако је, изгледа, поезија компензација за непријатну животну збиљу, тај „црни йајетш ноћи“, па је свеједно да ли је реч о идиличном пејзажу или „комйјуишерској симулацији цуніле“, успостављен је ред и хармонија, како већ у естетском доживљају света и треба да буде.

Песник зна да се до храма поезије стиже кроз „миџолошки хаос“ као кроз бодлеровску шуму симбола, па у том смислу попуњава своје „иразно време“, смирено и равнодушно, попут видовитог Борхеса, који је веровао да је „лакше имитирајти невидљиво“. Зато је песников сан о великој, доброј и бесмртној песми више од жеље, без обзира што је залог рука или глава. Тако су, рецимо, имена његови универзални знаци као на пример Сизиф, Хомер, Марко Краљевић, Доситеј Обрадовић, Раде Драинац, Бранко Миљковић или Десанка Максимовић, па отуда и властита нада да се тмине језика могу осветлити неонском месечином нашег времена као последњи напор или „блесак ума *прег смрћу*“. И више није битно да ли је у питању мајстор или шегрт, перформанс изводе живот и литература и свако окреће воду на своју воденицу. А то нарушавање логике и губљење оријентације за поезију је добро с обзиром на задато поетичко начело: све видети, све чути и о свему оставити траг по властитој стваралачкој мери и убеђењу. Отуда и упадљиво одсуство ироније у корист оне универзалне дилеме и запитаности: ко смо, шта је истина и лепота и какав треба да буде блесак ума пред изазовом смрти. И управо то је нешто прилично ново и оригинално, тај смирени, једноставни пролазак кроз гласове, погледе, мирисе и боје, на путу ка непознатом двојнику кога он замишља као малог „*корумпираној айосјола*“. Није ли то, можда, алузија на оног Гетеовог Мефиста, чије је уверење да је човек звер најзверскија од свих звери, која је, додуше, код нашег песника добила и нову форму и другачија значење, у смислу да је човек „*философична звер*“, а живот нездрава појава, о чему се данас увелико расправља и на локалном и на глобалном нивоу.

Збирком **Смог. Кашаљ** Винко Шелога је нашао своје сигурно место у стваралаштву нашег краја, али и шире, а то ће ускоро, надамо се, потврдити и његове друге књиге, које су интензивни живот и самоћа већ одавно написали. Томе додајмо, уместо закључка, завршне стихове из песме „*Дозивање*“: „*У расјелинујом бездану свачеја.../ Мајтерија/ Празнина/ Нишијавило/ Премошћују се дрвном сна*“.

Мирко ИКОНИЋ

КУМА - ШЕФИКА

Изби однекуд из Арнаутлука. Омален, али чврст и као набијен снагом. Рече само толико да га зову Зеф Мали, а остало је нагађао свет. Поче се причати да је у своме крају морао бити злица па се склонио код нас или због хајдучије, или ради крвне освете.

А Зеф Мали ћути о себи. Управо је сам себе обавио велом неке чудне тајанствености. Није да је избегавао друштво својих саверника (Арнаута није било код нас), него као да су се они прибојавали да у тој арнауштини може сваки час планути врела хајдучка крв.

Довео је и фамилију. Биле су ту неке две-три женске, али нико није поуздано знао јесу ли му то све жене, или је нека од њих слушкиња, или му сестра. Како је он био затворен сам у се, тако му се ни авлијска врата нису никад отварала осим пред њим. Никад нико од женских не изађе на улицу, не оде у коју другу кућу, нити ко њима дође. Све што је требало доносио је он сам...

А Зеф Мали отворио дућан, удешио вретена и чекрке па усукјује свилене гајтане. Никома не понуди робу, па ипак му добро пође посао. Избише прво двојица-тројица терзија, па се брзо разнесе глас да му је гајтан добар. Не добава помоћника па рекоше да му на послу помажу чељад.

Једнога петка, иза подне, кад Зеф пође кући (морао му је неко бити болестан) деси се нешто необично. На једним авлијским вратима угледа девојку и толико се запањи да умало не застаде. Према њој момак, леп као упис, баш као и она. Није се, заиста, знало ко је лепши, ко гиздавији, ко кршнији, ко руменији и стаситији од њих двоје. Управо их Бог створио једно за друго. На момку чакшире од најскупље стамболске чохе, фермен као саливен, а испод њега прелева се минтан. Црвен фес само што му није дотакао густе обрве, а испод њих очи што пале и опијају. На цури свилене, руменкасте димије с арчовима од злата. Кадифели јелек плавкасте боје, извезен златом. Кошуља од танког свиленог арира. Коса плава, а фесић мрк са бисерли граном, па је још мало навела на једну страну. Превеза слатке лимунли боје, а испод ње се пружиле две плетенице косе што је мека као свила, а што мирише на ђулисију. О врату јој неколико ниски дуката и бисера, па све то тако дивно пристаје уз ону њену иначе раскошну лепоту.

Има петком скоро на свим вратима и других девојака, али Зеф Мали

још никад не виде лепшу. Њему се у грудима разли нешто топло и мило, а онда се наједном све узмути у њему. У лице навре крв, а очи плануше. Све ово потраја, штоно реч, док лупиш дланом у длан, па се двапут на два начина узаврела крв Зефа Малог смири и он оде даље.

Шта је радио код куће не зна се, али кад се вратио није више био онај пређашњи Зеф Мали. Подвио ноге, запалио, очи му се негде изгубиле, у лицу час дође блед, а час сав поцрвени као да се нешто запалило у њему. Чекрек и вретена стоје као да није никад ни прихватио за њих.

– Ахмет, једна кахва, викну кафеџији. (Зеф је мало заносио на старосрбијански).

Ово је први пут да он наручи кафу, и ако је у нашој касаби скоро годину дана.

– Још једно, ама побрго, рече пригушеним гласом кад кафеџија дође по филџан.

Зеф савија цигару за цигаром, а обрве му се често сабирају.

– Је ли, бре, Ахмет, отпоче Зеф док су му очи некако чудно севале, да кафеџију помало обузе страх. Хоћеш, Ахмет, да ми казуваш едно работ;

– Хоћу, Зеф-ага...

– Е седни се, ете туј... Брго ће бидне...Еве, напраји едно цигар... Кафеџија се незгодно осећа, али прихвата кутију и седа на саму ивицу ћепенка.

– Сега ће ти казувам едно работ, наставља Зеф, а очи му се узнемириле. Имав едно емшери, поубаво, позенгил момче. Бег је! И ту Зеф важно диже прст у вис. Ете, тој бегче иска да се жени и мени ми писува ја да му тражим моминка...девојче. Тебе ће молим да ми казуваш еден прилика.

Кафеџија се изненади, а нимало му не би мило што тако нешто тражи од њега, јер ко би још од наших људи дао своје дете за једну Арнауштину?

Али Ахмет се лукаво прибра, па рече:

– Дина ми, Зеф-ага, ја ти то намах не могу рећи. Док мало промислим па...

– Убаво, убаво... Помисли се... Чекни, бре, још мало... Чија ли беше оно кућа...

И ту Зеф тачно описа место где је малочас на вратима видео онај тако диван пар.

– То ти, је, Зеф-ага, кућа неког Сунулах-ефендије...

– Евлад има ли тај Сунулах-ефенди?

– Само једну јединицу ћерку, ама она ће се тахмина удати за Хасанбега Муратбегова.

– Море да бидне, учини Зеф, а очи му севнуше... Море, а...

Брзо се трже, утрнуше зачас оне варнице у очима, а он дорече у себи:

– А море и да не бидне!

– Пеке, пеке, зијадоља, Ахмет, настави гласно. Ти да се помислиш, ама ником ни еден реч от овај наш еглен!

Ово Зеф изговори строго, заповеднички, поддукавши још и оштрим погледом.

Ахмет је врло добро схватио да је то претња, обећа ћутање па оде.

Изгледа да је Зеф дознао што је хтео, јер више никад не наручи кафу, нити зовну Ахмета да га пита је ли се „помислио“. А ником није пало у очи да је одмах сутрадан, у рану зору, Зеф некуда отпремио сина, коме је могло бити једва четрнаест година.

Зеф као да се смирио, опет ради, преде гајтане, само петком по два-три пут иза подне, одлази кући и враћа се. То никоме не пада у очи, јер су још давно престали да воде рачуна о њему.

Али једнога петка напуни се ћепенак Зефа Малог све самим Арнаутима. Сви у белим, као снег, чакширама, копоранима и кечетима, свима за пасом револвери са сребро извезеним кундацима, о врату ланчеви од прста дебели, са гутама од песнице. Онако танки и избријани дају свечан и празничан изглед. Сви добро расположени и говорљиви. Сви сем Зефа Малог. А он дошао некако чудно руменији у лицу, образи као да му пламте, а очи јасно говоре о неком грозничавом огњу који га унутра пржи и сагорева.

Седеше Арнаути на Зефовом дућану и пре и после подне, пушише на дугачке срмали ћилибар-цигаралуке, испијаше васдан црне кафе, тако тог петка Ахмет не стиже да оде у џамију.

Те вечери Зеф затвори нешто раније, па крену са својим гостима некуд у ходање. Одмах свечери смири се чаршија, као да је замрла, само је по сокацима било живо. Хасанбег је одмах иза подне био на вратима своје девојке, а пред акшам оде само да затвори дућан, па ето га опет к њој. Мало га задржа отац због неке робе, а он пође убрзаним корацима. Управо како ће у Шефикин сокак заустави га један Арнаут, замоливши да припали, али још није био савио. Младић га је нестрпљиво чекао и као да је горело под табанима. А Арнаут, као хотимице, развлочи...

Наједном Хасанбегу се учини да чу неки врисак.

– То је Шефика! трже се младић и већ хтеде да одјури, али како је пружио цигару Арнауту овај, уместо да је прихвати, узнеме за руку и онако је принесе својој цигари.

Најзад се ослободи. У часу се нађе код Сунулах-ефендине куће.

Уместо Шефике нађе на капији њену мајку.

– Где је Шефика? упита стара кријући се иза авлијских врата.

– Шта?!...Нема је?!... замуца Хасанбег. Била је овде... Чух неки врисак, учини ми се да је њен глас а сад нема никог...

У Хасанбегу се роди једна црна слутња, а онда наста узбуна у целој мали...

Међутим Шефика је већ била у кући Зефа Малог. Само што је провирила на врата, а одједном је пограби неки Арнаут и убаци међу гомилу њих на улици. Није ни вриснула него само једном, јер јој пред очима сину кама. Кад је доведоше у кућу увидела је да из ње више неће изаћи, јер шта може њен седи бабо, што опет Хасанбег према овој гомили љутих Арнаута.

Сад су је посадили међу Зефове две жене као невесту међу јенђебуле. Бледа је, али као да се већ прибрала. Једна од њих, скоро истих година као и Шефика, нешто јој шапуће на уво. Биће да јој прича да је тако и њу уграбио Зеф Мали, па ће му сад она бити трећа жена...

Арнаути поседали околу по миндерлицима, весели су и разговорни, а неколико деце служе их локумима, шербетом и кафом... Међу њима је и Зеф Мали. Он је сад сасвим друкчији, весео, раздраган, а погледи му сваки час падају на Шефику...

Свадба је почела. Чу се деф, циликнут ситна тамбурица, па се изви танка, гласовита арнаутска песма.

Све три жене седе обузете разним мислима, а ни једној као да није до весеља. Уз старију прислонило се мушко дете од две-три године, радознало погледа Шефику, затим приђе и стави јој ручице у крило.

Шефика се трже, погледа га, осмехну се и поглади му лепу главицу са дугом плавом косом. Међутим, њене су се очи још малопре случајно зауставиле на довратку где је висео пешкир, а испод њега је вирило нешто шиљаство...

У Шефики као да сазре нека одлука. Управо кад замукну песма, а Арнаути подвриснуше, она скоро трком оде до врата, за тили час паде пешкир па јој се у руци набоше подугачке маказе.

Сви је погледаше мало зачуђени а више радознали, а Шефика брзо приђе

детету па му хитро на два места одсече по прамен косе. Маказе падоше, а она се створи пред Зефом, пружи му косу, па онако зајапурена викну:

– Сретно нам кумство, Зеф-ага!

Сви као да се окаменише. Први се прибра Зеф, плану, очи му се засветлеше. Он је видео шта би! Од женидбе нема ништа, девојка му је доскочила, свадба се изненада претворила у шишано кумство!

Зеф Мали инстинктивно учини један покрет, као да хтеде да се маши за каму, али му рука клону. Увидео је да је све узалуд.

– Сабур, Зеф, примети му најстарији Арнаут, шишано кумство је света работа!

Сад Шефики приступи старија жена, леву руку држи испод прсију, а десном пружа чашу.

– Кумо, поче гласом који хоће да прикрије радост, попи ово шербе, адет је.

Шефика је још била узбуђена, али ипак одлучно испи чашу, диже дете, ижљуби га, откиде с једне ниске два дуката, дарива га па, окренувши се осталим, рече:

– Довале, кумови и пријатељи!

То рече, па изиђе...

Од Арнаута се нико и не помаче, па ни Зеф, само је испратише његове две жене...

Сутрадан оста затворен дућан Зефа Малог. Није га више нико ни видео, јер је Зеф, још у рану зору, оставио нашу касабу, да се у њу више никад не врати.

Владислкоја је и прошле године ницала, па увела и нестала, а поново се појавила и ове године, млада, зелена и очаравајућа за нови нараштај који се по први пут диви тој бојшјој лепоти, као и воде оне реке у малом шведском градићу под прозорима библиотеке, или воде Мале Ријеке под Златаром, које једнако теку, увек исте и увек нове за неке друге младе који стасавају.

Хелен већ неколико година ради у Београду. Дечаку је поседела црна коса. Јуче су се срели на сајму књига у Београду. Данас седе у "Руском цару" у удобним фотељама пресвученим црвеном кожом и као да се познају још од дечачких дана. Увиђају да је њихово царство у немилости савремене цивилизације, али опстаје. Држи се, не да се.

Владислав Тмуша

Објављено у ПОЛИТИЦИ 5. маја 1931. године, сифр. 13, као Прича „Полишике“

ТРАГОМ УГРИНКЕ

Аутор: Миливоје Масловарић,
"Угринка"

Збирка пјесама *Угринка* Миливоја Масловарића је његов наговор на живот, у њој су смјештени родослови, један по крви својих предака, други је родослов опомена из којих вријеме зида кулу паметних карактера, затим зида пријекоре безумља, трећи родослов је родослов понижених са чијих огњишта дим као свједок постојања разливом својим широко и дубоко тврди о постојању некога. Четврти родослов је жена и љубав, а то је срма ове збирке. Родослови су смјештени један за другим и свуда је сваки у свакоме од њих.

Која је срећнија, Угра или Угринка, Угра старешница, домодржница, скромна, кротка јер је жељела да јој се род разроди; Угринка једнако мисаона свуда у свакоме стиху, слогу, болећива је, јер је богата; у њој стадоше зор ђевојке, дивни момци као да су с коса и чука Горе Атонске?

Угра ђевојка па невјеста, па мајка, баба, пра и чукумбаба.

Угринка је вјечна сочност, с чијих груди медовина и пелин точе, јер се потпасала нестварном снагом синовца у стрицу, стрица у синовцу. Са њима је **бор** као племеник, сродник, рођак, каткад проклетник Угринки за муке. Борови хук и јаук лијечен је измољеном смолом, којом своје ране живе вида. Но рану над ранама Микаша другог не извиди. „Рана све љућа“, та рана дубља и шири се, погански се загосподарила, по њој нема ни заборава ни сјећања, не да се ни данашњим Подборовићима и Кодборовићима. Из ње је готово настао неки етички принцип, снажан као мука. Кад се у нечовјеку закопрца човјек, овај га први ћутка, а он стално подиже главу, жив остане и свијетом корача, али крастав и аветан.

Аутор Угринке, **бор** тумачи као највјернијега памтишу. И сад му се понекад примакне, другачије га види, мисли да је остарио, а **бор** и даље иште вјетрове, кишу, сунце и гнијезда птичја.

Ко зна под каквим покривом пјесник држи **бор** као памтишу, за њега памтиша, за ђеда првиш, шта хоће пјесник с тим огромним покривом? Пјесника мучи стриц чије је огњиште по њему и данас живо, иако тог мало удаљеног стрица одавно нема. Тај

његов стриц је био првиш, потомак је Алексин. У неком нестварном времену Алексин потомак судбом ношен по гранама **боровим** ходаше, лудилом неким, зов с неба кобни, доака му. Умјесто шљемена, огњишта, уздаха невјестинскога, чежње прворотке, тама тамним велом све покри. У првој ноћи послје његовога суманутога играња по гранама **боровим**, скока ка дну живота, ту ће смрт широм отвара двери за јунаке „трагическе“, с тога прага Микаш други обрну се и врати се, да би се животу још жешће ругао. Ругао се Микаш други највише животу, људима, љубави. Простор и бесконачност његова, за њега је скок, јер је хтио да сазна шта је оно што је празно. Можда је тај скок одраз живота без смисла, без наде. Зове и тршљике вријеме, тај њихов сапутник и савезник, надгорњаваху се свакога Васкрса на његову окутњицу.

Пјесничка моћ да створи бродило између себе и драгих му бића код Миливоја Масловарића заузима цијели стожер његовога пјесничкога бића.

Вријеме као суштински постојаник, што му трагови воде до прапостојбине вјечности, вријеме тај правични господар коначности свих и свега, засипље нас добром и злом, надом и настојањем без враћања истоме, тај гносис судија, показује нам једнако путеве смисла и бесмисла, чинећи то кадима и некадрима. Умијемо ли сами себе времену примакнути, имамо ли ума за то, јер ум је отац свијести и савјести. Ко се ту коме надгорњава? Јесу ли оне једно, или су два узглавља над којима само један **бор** ниче? Испод никлога **бора** ниче род пјесников. Пјесник рад дивљења и чуђења, али никада без трагања, рад да открије „смутне јесени и ледне зиме“, прољећа и врела љета својих предака, Подборовића и Кодборовића, мисли да открије свога високога ђеда, брзака, који је по причи могао стићи ждријепца, трогодца, за задњу га ногу ухватити и обалити га. Недорасли синови и синовци често су чекали његов суд, казна је увијек била обављана дреновим прутом. Несташни синови и синовци од Светога Николе и првога снијега, глачали су стрми пут дуг свега стотинак лаката или педесетак волујских пру-

това, да, од Светога Николе па све док прва грана на дријену свицне као свитац првоснопац. Стрми пут је постао њихова окутњица. Ђед је његов у грудима био козак, стасит и лијеп као планински вис. Када би скренуо са оне препуне буковине и пришао до **бора** сам... ко зна можда га је у дубини свога бића најљуће проклињао, а **бор** огроман своју апологију хуком аждаје би спремао. Погледао би ђед у сами крст горостаса **бора**, молио се једнако Богу и **бору**. Бор као да му је говорио: „Ја међу боровима, а ти међу људима, првиши смо оба, ти брз, а ја непомичан и постојан, вјечни смо оба, јер ти рађаш, а ја све то гледам“. Бор као да му опет прозбори: „Ја загнијездим, а ти разгниједиш тичурине разне, с мене разагониш јага птица, мислиш да су злослутнице. Слушај ме добро Подборовићу, ја сам вјечно прозукли гуслар, гусле сам добио од гавранова, кажу да су сачињене од крила полуђелих, косовских гавранова. Од тада не знам када уз њих пјевам а када тужим, знам да увијек запјевам када се роди Подборовић или Кодборовић“ У том тихом зборовану његов ђед би покренуо Мркоњу спорога и Крилоњу, што јарам не признаваше. „Ајде, оди, „Мр“, „Кри“, душманина не наслади те“. Ђед би скоком хитро и вјешто спустио саоне до куће љутећи се на дјечји свијет, грдећи ту њихову стрмоглаву окутњицу.

Аутор збирке Угринка као да нешто дужи и тужи крупнога Кодборовића. Старац Кодборовић је нанио неправду ђетету, која у пјеснику постоји као да је јуче нанешена Не зна се ко је од њих двојице више волио трешње. Дубоко скривен и негативан лик старца Кодборовића у филозофски избирљивоме бићу пјесника, као да нема закљона. Јер га шибају вјетрови који стижу с' непоуздених страна. Кад старац нема уплива у пјесниковању, нити ђетињега заборава на непружену шаку трешања, настаје пријекор. Пријекорни трају у ћутању оних што памте неправде.

Крупни Кодборовић је ћутао као да је желио да ћутањем прикрије неправде. Мало је говорио и кад је правда куцала на његово прагу. Изморен неправдом, ни правди се није радовао. Од ратника праведника што је прсмице хтио да размрси есенцију

јунаштва и витештва, тога етичкога господара, што му је име човјек. Трагао је да тај и такав господар и човјек, буде првиш роду његовоме, што траје од Прења до гроздова цара силнога. Тугом окован бјеше Кодборовић. Туга га понесе и умири миром сна вјечнога, а тај сан од крупнога Кодборовића направи првиш гроб. Самовао је, а мени се чини да и данас самује.

Тек што бјеше лучиндански вјетар опходио првиш гроб, а трава петковданска ниче уз дубоки самотни узглавник, ђетињски сам мислио да он ноћу устаје и зове: „О Спасојеее, кад доћеш и ако доћеш, не заборави да ми свијећу запалиш, не дај мој недоћниче да икога ође копају, сам ћу сигурније препознати дим са огњишта мојих синова и синоваца“. Сњијег га дмитровдански освешта и окади. Ђетињски ми се чинило да је о крсноме имену нашем Светоме Аранђелу дошао и кашнуо се на вратима брдовите собе питајући: „Снао, је ли оно дијете устајало с кревета, шта ти чине ђевојке?“ Однекуд дође нестижник те запали свијећу Кодборовићу о првим задушницама по његову укупу.

Тиха полемика између **бора** и пјесника траје скоро пола вијека. Бор, као да увијек надговори пјесника, зато му се пјесник често обраћа, осјећа га на нестварно снажан начин, чује га и кад је далеко од њега, како му прича и овакву исповјест:

„Старији сам од свакога вакта, старији од кнеза, браде кнежеве и суза на њима. Врсник сам правде Божје, клицом ође падох, оном клицом што се прасјеме зове, заклијао се и заклицао се. Многе главе дижоглаве гледао сам, гледао сам мудре и немудре, по мени је корачао једном див мудар и несрећан, љут као огњиште несрећно. Корачао је по мени Микаш Микашев, унук Драгов Драговић, праунук Алексин Алексовић, чукунунук Спасојев Спасојић, потомак оних што су мили, а с маном-Миомановићи. По гранама мојим ход тај бјеше пролаз кроз све неспоразуме, кроз грдила етичка преко широкога поља нестварних и неостварених љубави. Освету је слутио, њом се хранио, дорастао јој, с њом се оженио још кад је сису Сајкину посао, иштући оно што нико није искао. На мојим гранама и на моме искону гледао сам двобој Микаша првога с Микашем другијем, ће сам Микаш други на бојној пољани мојих грана први стиже. Микаш први не стиже тамо ће је проклетство себе проклињало, но

лелеком својем свикао је браћу, браственике. Село се скујекало, испод мене лелек, а костури давњих предака Микашевих све то гледаху. Гледају потомке своје како се моле да их ово проклетство размине, али „црноврани ум“ запосједе Микаша првога.

Кодборовић. У њему крши тифрански и ненапустива помисао како да их освоји. Како из кривопрutih грменова што расту а никада не узмогну, донијети нарамак кривоногих и кривоглавих прUTOва, саплести плотару.

Испод мркићевачких крша, доносио је, од камена и вјетра, усукану и квргаву дивљаку, дивљу крушку, црни граб или тешку брекињу. Од тога је тесао греде, правећи доње и горње крстове. Тако је стварао сувоте.

Старац Кодборовић је често зборио чељадима за сиромашном софром: „Бор подмукло хучи, промијениће се вријеме, свашта овај туготворац дозволе. Мени се чини да га мој брат Микаш први, од онога прољећа кад је Микаш Микашев скочио, а није прескочио, свако јутро зове: „Еј ти Боре угасниче“, загим га громко залелече: „О леле мене проклетујска аждаја, проклетујски сурило, мич’ се отале, узе ми огњиште, узма те узела.“ У предвечерју мој брат Микаш више је личио на тужбалицу, него на високог громогласног лелекача.

Скок Микаша другога обрну се у недоскок, остаде му корак недоскока до вјечнога починка. Бор за пјесника у неким крајњим крајње скривеним елементима је првобратучед свих тужбалица лелекача и твораца посмртних беседа и опијела.

Ђед Кодборовић и брат му ђед Подборовић и на ономе свијету се питају шта им унуци раде, они знани и незнани. Чини ми се да говоре да и незнани унуке знају. Питају се шта раде синови наших унука и то је наша најближа својта. Синови Кодборовића и Подборовића послје очевих вјечних одлазака докопаше се рада тежачкога.

Унуци свој свијет модеран, хладан, полако а сигурно склањају, али не заборављају остатке огњишта и топлине отаца и ђедова. Други унуци још даље, једни анатомију као да су тражили да открију систем живота, онога основнога, понеки унук тражи законне маеутике, принцип *causa sui*, правило *Cogito ergo sum*. Очеви им ломљаху камен, а они би да докуче шта је *res cogitans*, шта је *res exstensa*. Неки од њих трагају за историјским подацима, трагају за оним што је било тражећи у

општем систему народнога, храброга бића, бића њихових предака. Послије грубих алатки које су захтијевале снажне руке, у кућама њихових унука библиотеке, рачунари, телевизија.

Аутор Угринке као да се сјећа више од других, Микаша првога, у сјећању разговор који је као дијете водио са њим. Високи кошчати старац бјеше у кошуљи са ошвицама, са ђемаданом и чакширама. Чинило му се да је на ногама имао бјеле опанке. Корачао је својом орницом, ороную, но то бјеше старац који је пркосио вијеку који је трошио, видно немоћан пред бурно-стима „трагическим“ што су га држале као ланци роба. Сјећао се својих скокова преко високих коња што су их војводе имале, сјећао се оних што су их недоскоцима звали, јер је припадао ономе соју којем је народ давао прелијепо име-народно-племенски непрескоци. Запита га дјечак, за далеки сњијег који је у дубоко љето љепшао бјеласичке висове. За колико би дана могао стићи до онога сњијега што се испод модрила небескога види. Одговорио му је: „Ја сам дијете остарао, а ти си мали, на дугачко би ја и ти путовали до оних висова.“ Даље му ништа није одговорио, загледан негдје у даљину, у бесконачност простора. Године и вијек чињаху му се само трен и трун, а простор немјерив, неумољив, вјечно иште умне, снажне и младе.

Старац проговори: „Лијепо је онамо дијете, онамо су човјек и вук сабесједници; гора, небо, вјетар и човјек хор су господњи, увјек исту пјесму почну, увјек је недопјевану оставе. Дијете моје, онамо је лијепо, но да знаш Окрид је љепши, кад порастеш да идеш у Окрид, тамо ћеш виђети шта је то што му је име љепота.“ Кад старац о љепоти прича, он о својим данима снаге и мушке љепоте најснажније бесједи, чини ми се да је то самоме себи често причао.

На питање за колико би могао стићи Микаш други његов до онога сњијега, старац се нагло окрене према њему, помиловао му је косу и лице, нестварно њежни, дуги, господствени прсти, некако га оснажише и притврдише његово постојање. Рече му: „Сине, да увијек с’ поносом кажеш ко си и ко ти је ђед.“ Одједном из дубоко утеклих очију, испод прилично потрошених наочара, низ дугачко лице потекле сузе, свједоци промашаја и неког необјашњивог прогона. Ти нестварно чудно лијепи прсти били су творци чудесних снажних додира, по ко зна как-

вим женским дамарима и кад су пушку дохватили и она им се сама давала као жена податна.

„Могао је мој Микаш онамо брже стићи прије свакога дива, кад год је то чинио нијесам знао је ли то он или сам то ја.“ Старац нагло прекиде и рече му: „Иди у они поток и донеси ми двије – три кременице, умиј се на овај извор, испод врзине.“ Послао га је да би доплакао своје ко зна које плакање, а касно разлијевање суза свих његових ближњика пекле су га жешће него сопствене.

Дјечак је брзо стигао до сувога потока, мртвожута боја земље и ситнога жутога камена шумскога покривала је сиви камен. Рукама је брзо открио ту необичну руду. Узео грумен сивог камена и упутио се према старцу. На повратку струга где је требао да прође била је скоро височија од њега. Некако се прескочио, пришао старцу и пружио му велики грумен кременице. Он одмах извади неку кесу и кутију са дуваном. Из кесе извади огњиво и труд, одломи грумен кременице, вјешто споји стручак труда, у десној руци узе огњиво, замахну по камену и труду, жеровнице сијевнуше, пламичак дима, а за њим лијепи мирис труда, снажан као мирис тамјана разли се око њих.

Старац се окрену према њему, рече: „Ти, дијете, изглиба то мало гаћа и то мало обуће, а чини ми се да се нијеси одавно омијевао, реко ли ти да се омијеш на ову воду испод моје врзине. Не ваља да те ко види или сретне тако глибавога, знаш ли ти ону пријекорну а људску у *ишаа* *ише* ко види у *ишо* *ише* и *ишише*.“

Бјеше високи Подборовић млад, кад се Микаш Микашев „умопомамник“, помамом пропе уз једино на свијету проклето тројство трокракога бора. Корачао је стриц за синовцем по боровим гредама као по цвјетној Сребарници. Стриц и синовац оба голоруки као да су чупали чељусти седмоглавог чудовишту. Голоруки а пет глава чудовишту истргоше, одједном стадоше, као да кренуше истом боровом гредом један на другога. Синовац Микаш стрицу Подборовићу рече: „Ти ћеш први силазити доље међу народ, а ја ћу за тобом.“ Бацио је огледало с високе греде; „ово дајем најстаријем стричевићу.“ Вјеровало је да ће плавокоси и модрооки дјечак у огледалу вјечно гледати трагични лик брата што је мислио да се неправди може доакати.

Микаш се нагло окрену према шестој глави чудовишта, трореде

чељусти чудовишта, Микаше позваше на двобој у којем нема корачања између двобојника. Једним замахом Микаш поломи трореде крвожеднице. Дивовска сила тога замаха повуче га у суноврат, стропошта се међу канце борових жила. Пјеснику се и данас чини да је седма глава чудовишта урликала све до оног дана док је Микаш јецао на раскршћу између живота и смрти. Умукнула је кад је Микаш наново почео да постоји, силом трајао, али се није затрајао.

Аутор збирке Угринка тугом сморен, двобој Микаша са самијем собом, као ни Микашев избор да крстати бор буде попрште, није опјевао, иако о поразима катарзу запиткује.

Микаш други бјеше окусио стране најзамршенијих карактерологија датих у ликовима од „Прве бразде“ до Раскољникова; од снахе Милоњића Бана до Ане и Вронскога који својим бићима подиглоше величанствен споменик себи и свима онима што законе и правила одтураху од себе као слобода окове. То је та насушна зрака којом је Микаш други хранио своје младо биће. Но у њему се зародио бијаше и укус витскога надметања. То су вјештине физички виђених, бајроновски лијепих Кућића. Хтио је Микаш други да га примијети, зорна Јелена с’ чијих груди точи точило породе, с’ чијих кукова чежња једра и једро сјеме иште, чији струк се пјевање мушко зове. Желио је да га опет примијети по фино тканом пјесничкој и романтичној души, сој жене као што је Нађа Милоша Црњанскога,

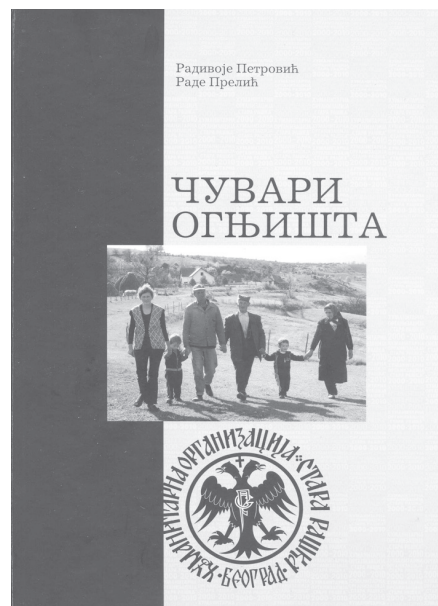
Вријеме одузима човјеку много, готово све. Оно је неумољиви власник свега постојећег. Његова моћ састоји се у томе да може бити све сада; оно свакоме да по нешто, то су грумени сјећања, а пјеснику Миливоју Масловарићу вријеме је оставило ризницу на чијим дверима само он може ући. Када хоће да у њој само мало остане, широко крило Угре и Угринке омекша му законе и захтјеве анатомије, као да му отима хирургију и естетизује стоматолошку естетику. Кад год уђе у одаје времена својих предака тамо види колијевку, повој, лучац и чује пјесму давње бабе Угре која пјева: „*Расџи, расџи мој јуначе, расџи, расџи мој кућићу, расџи, расџи мој ијеснице*.“

Драгишин Масловарић

ЧУВАРИ ОГЊИШТА

Аутори: Радивоје Петровић и Раде Прелић,
издавач Хуманитарна
организација „Стара Рашка“,
Београд 2010.

Занимљива фотомонографија приређена је поводом десет година успешног рада Хуманитарне организације „Стара Рашка“. Аутори текста Радивоје Петровић и фотографија Раде Прелић представили су Рашку област и активности фондације.

У књизи је описана сјајна духовна и државотворна прошлост ове области и суморна садашњост. Хуманитарна организација „Стара Рашка“ је представљена кроз активности које за циљ имају борбу против „беле куге“ и депопулације села. Захваљујући донаторима у протеклих десет година у ову област уложено је око милион евра.

Нажалост, држава, изузев часних изузетака, остала је по страни. Овако крупна друштвено економска питања не могу се решавати само констатацијама, декларацијама и елаборатима већ упорним и мукотрпним радом и улагањем значајних финансијских средстава.

Књига се састоји од 27 поглавља. Аутори је почињу са универзалном поруком „Човек се спасава вером и добрим делима“ (Јеванђеље) и поднасловом увода „Сви смо ми из Рашке области“. У уводном делу се истиче да су многе недаће погађале, посебно обичне људе у селима која су се незадрживо празнила. Процентуални однос између православних и муслимана постајао је све већи на штету православних. Зато је ова Хуманитарна организација фокус својих активности усмерила на ревитализацију села.

Друго поглавље има наслов Рашка област и почиње са поднасловом „Духовне тапије предака“. Констатује се да су и Срби сами лакомислено прихватили име „Санџак“ за стару матичну српску државу која је већ у 9. веку имала елементе државности. Аустро-Угарска је за Стару Рашку исфорсирала назив „Санџак“ у дипломатској комуникацији и политичкој употреби како би на тај начин од некадашњег Новопазарског санџака створила неку посебност и аутономност у односу на остале српске земље. На тај начин би кроз тај коридор вршила своја даља продирања на балканско полуострво и уједно спречила уједињење Србије и Црне Горе. Стручним и аргументованим текстом поткрепљеним изванредним фотографијама представљена је државна и духовна колевка српског народа.

У трећем поглављу се говори о оснивању Фондације „Миливоје Мића Мандић“ која је са тим именом радила 7 година. Четврти део је лична карта Организације и визија њеног рада, односно њеног деловања „на дуге стазе“. У петом делу ове књиге се говори о активности Организације на планском увећању сточног фонда до 2015. године када би требало да у Рашкој области буде 500.000 оваца и 200.000 говеда. Изнет је начин на који је Организација конкретно помагала појединим сеоским домаћинствима на увећању или запаћивању стада говеда, оваца и коза или инвестирањем у ове крајеве. Канадски бизнисмен српског порекла Ђуро Обрадовић је купио ПК „Пештер“ у Сјеници што је било охрабрење за сточаре.

У књизи су презентоване и друге активности као што су застади питомог лешника, Златарска сиријада, Сабор младих на Јавору, божићни поклони које донира сестринска организација из Канаде, коју води Пријепољка Драгана Вараклић, као и брига о природним ресурсима овог краја и туристичким потенцијалима. Посебно су истакнуте активности на пружању помоћи и посредовање у склапању бракова и обнављања породичних огњишта у југозападној Србији.

Једно поглавље је посвећено деловању и порукама његовог преосвештенства владике канадског Георгија. Посебна порука владике је „да без стабилне, заокружене нације, нема ни стабилне економије“. У Шведској, у Гетеборгу основана је трећа испостава Организације. Посебно поглавље је посвећено активистима, ентузијастима и благородним донаторима. Они су одржали Организацију. Прича о донаторима је прича „о људској солидарности, о љубави према својим коренима и пореклу као и о бризи за очување идентитета“. Посебно су истакнути највећи донатори као што су: председник Организације Војин Вучићевић, владика канадски Георгије, бизнисмен Слободан Вучићевић, председница организације „Стара Рашка“ у Канади Драгана Вараклић, бизнисмен Ђура Обрадовић и угоститељ Рајко Добросављевић.

Салих Селимовић

БИБЛИОТЕКА У АЉИНОВИЋИМА

„Има народних прича које су толико општечовечанске да заборавимо кад и где смо их чули или читали, па живе у нама као успомена на наш лични доживљај. Таква је и прича о младићу, који је лутајући светом и тражећи срећу, зашао на опасан пут за који није знао куда га води. Да се не би изгубио, младић је у дебла дрвета поред пута засецао секирицом знаке који ће му доцније показати пут за повратак.

Тај младић је оличење опште и вечне људске судбине: с једне стране, опасан и неизванестан пут, а с друге, велика људска потреба да се човек не изгуби и снађе, и да остави за собом трага...“

(Иво Андрић:

Знакови њоред љуиша)

Хелен Лашон је раног и прохладног октобарског јутра, године 1960-те, на бициклу стигла до библиотеке. Библиотека је нова, недавно отворена. То је ониска зграда и као и многе друге у Шведској, направљена од браон цигле. Кроз градић протиче река. С прозора библиотеке пружа се диван поглед на реку посуту опалим лишћем. Као створена за сањарење, кад се уморни читалац из света књиге пребаци у стварност. Под библиотеке је застрт лепим теписима, а на појединим деловима патоса су складно сложене браон плочице. Овде-онде по ивицама просторије архитекта је предвидео лепе кутке за читање. У та одвојена места може да седне једно до двоје читалаца и да ужива, кад напољу дува јесењи ветар или кад пада снег. Из сваког места за читање, кроз бочне стране од стакла види се река. Рајско место за љубитеље лепе књижевности и књиге уопште. У библиотеци се налазио и мали амфитеатр, направљен за оне које писану реч желе да поткрепе усменим казивањем; понекад па је истакну неког писца и лепоту његовог израза. Говорник је био доле, у дну тог простора, а слушаоци су се стрмо уздицали од њега, на малим и прикладним седиштима.

У библиотеци је постојало и дечије одељење са седиштима која су њима прилагођена. Намештај на том одељењу и иначе у целој библиотеци, био је пресвучен црвеном меком кожом. Тај простор је остављао савршен утисак и био врло пријатан. Све је удешено да заљубљеник у читање

ужива у књизи и амбијенту. Лепо место за размишљање и осаму.

У тој грађевини Хелен је за сав живот заволела књиге и библиотеке као дивна места где се човек из реалног света може пребацивати у нешто друго, у пределе у којима душа лелуја и заузима почасно место. Читави светови, реални и они из маште, чекали су на тим полицама да их посети такав читалац као што је она. Увек су је виђали са књигама под мишком, као да су постале део њеног бића и изгледа. Библиотека је за њу била право место, где се лепо осећала, где је уживала дружећи се с јунацима из разних времена и са разних крајева света.

Наравно, и она је имала своје детињство у комшилуку, али она је имала још и тај свет у који се увек и радо враћала. Њој никад није било досадно. Напротив, увек јој је недостајало времена. Често јој је било жао да се растане са омиљеном књигом зато што мора да спава.

Тако је било и кад је прешла у део библиотеке за одрасле.

Сестра јој се одселила за Африку, кад јој је било 14 година. Месечно је од ње добијала по неколико писама из тог далеког, непознатог и екзотичног света. У писмима је тражила да чита ове или оне књиге и да даје своје мишљење о њима, писала јој опширно о свом животу у Африци. Тако је Хелен не само уживала у причама и читању, него је почела и да процењује књиге, да добија интересантна сазнања о другим и другачијим људима и њиховом животу.

Као девојчица је читала о томе како се Леси вратила кући, о дечаку који је лутао дунглом, о многим пустоловима који су тражили извор Нила, тамо негде на том континенту, где је њена сестра радила као професор на универзитету. Касније је читала многе нордијске и друге писце и о томе како су некада Викинзи освајали свет. Селила се у многе друге крајеве. Читала о Марку Полу и његовом боравку у Кини. Летела изнад неосвојеног Дивљег Запада и ноћевала по руским степима и у монголским јуртама.

Слушала је од старијих саге о свему и свачему. Волела је да записује разне цитате и најзанимиљивије ствари. У бележници се могло прочитати како је:

„Био једном један краљ, па се са својим ратницима склонио у неку

дугу дрвену колибу. Зима је и ноћ, те наложише ватру дуж целе колибе. Однекуд долете птица, улете на једна врата, а излете на она друга. Краљ рече:

– Људски живот вам је што и лет ове птице; долази из таме, одлази у таму, а суђено јој је да мало времена проведе на светлости и у топлини”.

Временом је пожелела да и сама нешто напише, да исприча неку своју причу. Многе је обрадовала својим причама. Због њих се и нашла на сајму књига у Београду.

„...Знаци које остављамо иза себе неће избећи судбину свега што је људско: пролазност и заборав. Можда ће остати уопште незапажени? Можда их нико неће разумети? Па ипак, они су потребни, као што је природно да се ми људи један другоме саопштавамо и откривамо. Ако нас ти кратки и нејсани знаци и не спасу од лутања и искушења, они нам могу олакшати лутања и искушења и помоћи нам бар тиме што ће нас уверити да ни у чему што нам се дешава нисмо сами, ни први ни једини“

(Иво Андрић:
Знакови поред њуша)

У јесен 1960. године, једног лепог октобарског дана, Дечак је журио у школу пространим Аљиновачким пољем. Око њега давно покошене ливаде, стрн од пожњевеног јечма и зоби, овде онде се плаве њивице с купусом. Ретки шумарци тихују преливајући се у мноштву јесењих боја. Нигде ни дашка ветра, само неки необјашњиви мир тихе јесени, балогтворан и тужан. Горе сунце у бесконачном плаветнилу. Чују се трлице. Вредне мајке спремају материјал за кућну радност, кад их ситне и хладне јесење кише отерају у куће и кад загуди зима. Много деце, а све их треба обући од главе до пете и заштити их од ружног времена.

Учионица једноставна, клупе неудобне и неугледне, тврде столице, али деца на то не обраћају пажњу. По двоје и двоје су напунили учионицу. Скупили се из околних села. Код врата бубњара на дрва и угаљ. Олаисан је црни под, да се не примети блато које на опанцима уносе ђаци са разних њива и излоканих сеоских путева.

Нико од њих није ни чуо за Африку. Дечак појма нема где је Шведска и никада није видео намештај пресвучен црвеном кожом. Ни на крај памети му није, да тог истог дана зането и одушевљено нека девојчица Хелен у удобној библиотеци с погледом на реку, чита занимљиве књиге и срећна је због тога. Он нема никога на универзитету и не зна да тако нешто постоји и чему служи. Најобразованији човек у његовој околини је стриц који је пре рата завршио четири разреда основне у лопижанској школи. Истина сви мушкарци из његове околине су служили војску и тако прошли свет. Неки су чак служили у Штипу, Пули или Љубљани. И сви су о својим данима у војсци причали до краја живота, као да су учествовали у походима на освајању Северног пола или у налажењу извора Нила. И као и све приче, и те њихове су се са временом мењале, уобличавала, дотеривале с циљем да се истакне личност казивача и његови евентуални ситни подвизи, сналажљивост и безазлене смицилице.

Наставник је отворио двокрилни ормар у углу учионице пун књига. Дечак петог разреда никада до тада није видео толико књига. Корице књига су биле танке и пиргаве, а било је и оних чврстих, које су на унутарњим странама имале лепе слике плавих ластавица. Било је ту прича, бајки, романа, песмарица – бирај шта хоћеш. Насумице бирајући, не знајући чиме прво да се послужи са богатог шведског стола, дечак налете и одмах зграби две књиге – Јуначке народне песме и роман „Пролом“ од Бранка Ћопића.

Сва деца отрчаше пустим Аљиновачким пољем, а дечак извади драгоцености из торбе и поче брижљиво да их разгледа. Осећао се лепо држећи то благо у рукама. Читао је преко поља и кад је на Округлици прошао поред Шукине воденице, па покрај Горачких торова и преко мостића на Малој Ријечи, читао је све док се попео на Голо Брдо.

Леп јесењи дан, над пределом се спустила плава бесконачност са сунцем које се већ наслања на Златар, а доле ситни мрав, радознали дечак – иде и чита.

Кад књиге донесе кући, сви се обрадоваше. Чудо и лепота до тог

дана невиђени. У скромној сеоској брвнари, до тада књига није било. Црквени календар је био једина штампана ствар која је брижљиво чувана испод славске иконе да се понекад провери да није баба заборавила неки празник. Истина, приче, бајке и јуначке песме су биле и до тог трену присутне у тој, а и у другим кућама. Као и вековима пре тога, те лепоте и тајне усменог стваралаштва, преносили су поједини казивачи млађим нараштајима. У тој средини није увек било хлеба, али је стално постојала жеља да се причају занимљиве приповести свих врста, од реалистичких до фантастичних. Увек су неки стриц, бака или мајка имала јаку потребу да испричају нешто занимљиво, што су њима њихови причали. С колена на колена, као неки свети завет преношене су те песме и приче, брушене новим талентима казивања, мењане, дотериване, прилагођаване да одушеве и заинтересују слушаоце.

Мајка каже да су то оне исте песме које је њој брат читао кад је мала била. Наслеђе које нам је оставио наш народ кроз векове, а прикупио и у свет извео Вук, она и други су преносили млађима на честим заједничким скуповима, или у зимске вечери кад влада доколица, кад је у кући топло и безбедно, а напољу царује зима и хладноћа. У том контрасту лепоте и тајне коју су собом носиле приче и сурове природе - било је нечег посебног и незаборавног.

Јуначке песме што их је стриц Вукосав на прескок и после великог нећакања и умољавања, певао уз гусле, биле су у тој књизи пиргавих танких корица све смештене, само су биле нешто другачије и целовитије. Стриц није знао ни једну песму целу, већ је на своју руку правио одступања, импровизовао, стварајући на брзину и по неки нови стих, тамо где је из памћења нестао онај који је ко зна од кога и када чуо, па га време и забрав избрисали, или тамо где му се учинило да треба употребити јачу реч, нагласити неку емоцију. Битно је било да се задржи суштина и поента.

Без даха, у апсолутној тишини полумрачне собе осветљене лампом петролејком, окупило се читаво читалачко-слушачко друштво, такорећи прави културни клуб;

мајка, баба, сестра и троје браће. Следећег дана клуб је знатно проширен заинтересованима из комшилука. Прочуло се. Уз игру сенки по брвнима, као својеврсну декорацију, на тој чудној позорници, своје велике подвиге су обављали познати српски јунаци. Већ давно је Милош Обилић завршио са Цар-Муратом на Косову, Страхинић Бане се обрачунао са силним Влах Алијом, а Марко Краљевић је једва савладао Мусу Кесеџију - али читање није престајало. Понешто смо ми деца чули од тих чудеса, за неке подвиге смо знали, за неке први пут чујемо, али ево сада, из праве књиге смо сазнали да су ти јунаци стварно постојали, да су се ти догађаји некада давно несумњиво одиграли. Стрицу си могао и веровати и не веровати, са колена на колена преношено се могло делимично и изгубити и променити, али књига је књига, црно на белом пише, ту нема лажи, не штампају се тамо неистине и измишљене ствари.

До касно у ноћ, те и многих других вечери, нарочито зими, деца су пажљиво упијала подвиге давних јунака, који су увек на крају побеђивали, светили се, задовољавали правду. Понекад би жене дубоку уздахнуле, па чак и заплакале. А како и да не заплачу кад црна птица са Косова поља широкога, доноси мајци одсечену руку Дамљанову или кад младу Гојковицу зазиђују у кулама Скадра на Бојани.

Свако је на свој начин доживљавао те јунаке, али су у једном били сагласни: таквих јунака више нема, ни данас ни било кад више. Они су јединствени, ненадмашни и непоновљиви.

Те зиме, када је књига освајала читаоце испод Голог Брда, више ного иначе, наслушали су се разних прича и легенди. Као да је Дечак књигама које је донео, подстакао казиваче.

– Ето, почео би ујак Рајко, – сви сте виђели овај Карађорђевићев шанац изнад наших кућа и онај на Бабињачи, што је у лијеске зараст`о. Од тих шанчева до Сјенице има сат`ода. Пуцају Турци одоздо из вароши неким топом, али не могу да погоде шанац, ни близу. Наљути се један Карађорђевићев тобџија, стане иза топа и нанишани. Право убацци ђуле у цев оног турског топа и

закује га. После тога су освојили Сјеницу ко` од шале.

Био је уверљив. Тако је он чуо, тако је њему причао његов деда, тако он сада прича нама.

– Е, видите, ђецо, – причао би ујак, – испод Радишића Брда, негде око Врела, где извире најбоља вода у целом крају, био је град Васојица и ту су били двори Васојевић Стева, властелина од лозе Немањића. А у Царчини под Озреном су ти исти Немањићи имали своје дворе. Кажу да је Стево био делија човек. Много га је волео цар Лазар, није га одвајао од својих сестрића Мусића. Недавно су копали нешто испод Радишића Брда и нађу Стевов прстен. Кажу, три прста обичног данашњег човека могу да стану у тај прстен, таква је то људина била.

А Стево одоцни, да ли га је касно пробудио Ваистину, његов верни слуга, ил` је нешто друго било, не знам. Сестра Смиља га је испратила до на оно брдо изнад Дуге Пољане све плачући и држећи се за узенгију. Ту су се поздравили. Она је рекла да ће га ту чекати док се не врати са Косова равна, а он њој да га не чека, да ће јој се вратити, кад се роди на западу сунце. Иако јој је то рекао, није веровала и чекала га је. Није га дочекала. На том брду је и умрла чекајући брата. Зато се то брдо данас зове Смиљевац.

Још и данас се овде-онде виде стопе од Шарца Краљевића Марка, а за ону велику каменчину што стоји у пољу и што нико не може да је помери, кажу да су се њиме бацали камена с рамена Марко и Милош.

После тих прича узео би гусле, да поткрепи чињеницама оно што нам је до тада говорио, да нас још једном увери да није другачије било, него тако како песма вели и како нам је он казивао.

Дечак је касније прошао много света, наслушао се и нагледао свега и свачега и лепог и ружног, био често тамо где су врхунски уметници звуком дочаравали лепоту и тугу постојања, али нигде, никад и ништа не усталаса га целог, не подиже му косу на глави, натера сузе на очи, као звуци гусала и тих песама које је као мали слушао. Као да долазе однекуд испод земље, као да су се помешале хиљаде гласова давно несталих предака, па нам нешто преносе из неког света, за који

поуздано не зна где је и какав је, али га осећа да постоји.

Читалачки клуб је био одушевљен романом „Пролом“, разумљивим стилем и језиком чувеног партизанског писца. Није све ишло глатко и на задовољство Дечака. Док је он у школи, они који тамо нису ишли, на брзину би намирили стоку, насекли дрва, збрзили нешто за доручак и наставили да читају роман, да што пре виде шта је даље било и `оће ли се ико жив у Крајини спасити од усташког ножа. Нису могли да чекају да се Дечак врати из школе. Они му затим нису давали да настави тамо где је синоћ стао, него би на брзину испричали шта је било, па би сви наставили да читају од оног места до којег су они у читању дошли. Дечак није био задовољан таквим развојем догађаја. Њихово препричавање ни близу није било Ђопићевом казивању.

Тако је та зима у целој породици, а делимично и у комшилуку, била посебна, пуна необичних доживљаја разних јунака са којима су делили и добро и зло, и одушевљење и разочарање. Ушли су у свет књиге и њених лепота, свако на свој начин, и тамо им је било забавно и интересантно. Дечак никада неће заборавити ту дивну јесен и дугу зиму.

Било је у оном орманчету још много лепих књига. Читалачкој публици испод Голог Брда су се нарочито допадале народне приче, песме и бајке што их је Вук сакупио, као и разне приче српских и других писаца о ономе што је узорао прву бразду, као и о ономе што је први пут био с оцем на јутрењу, о оцу који мисли да ће народ позлатити ногу коју је син изгубио у рату, као и приче из недавног рата о Николетини Бурсаћу, о томе како је Пинки видео Тита и како је жестоко на Сутјесци и Неретви било.

Појавиће се у клубу испод Голог Брда и приче о вилама и дрекавцима.

Стриц се враћао кући у касне сате и таман кад је прескочио поток у Саставцима код воденице, на оном месту где је најмрачније, скочи му дрекавац на леђа. Никако није могао да га збаци и носио га је све до извора. Ту се сети да се прекрсти и оно чудо нестане

неприметно, као што му се неприметно и попело на леђа.

Онда се неко сети вила. Сви смо видели на ливади зелене кругове траве где су оне коло играле, али их нико никада није видео. Мајка каже да су јој као малој причали да оне играју коло у шуми покрај извора Тетеровац за Ђурђевдан. Све су врло лепе, дугокосе, плавокосе, сваког могу лепотом и игром да омађијају. Давно, давно позвале су у коло најлепшег сеоског младића. Више га мајка није видела.

Све то захваљујући том ормату са књигама што је стајао у углу школске учионице у Аљиновићима.

И та зима је била лепа, са много снега и планинске лепоте. Дебала белина је прекрила сваку голет, дрво и неравнину и свему дала пријатан и добродушан изглед. Ми тада нисмо знали за Деда Мраза, али је пејзаж и без њега одавао чаролију бајке и наде. О таквом пејзажу, миру и благостању под ведром капом небеском са мноштвом безбрижних звезда, маштају многи које је цивилизација одвојила од природе; сви би они да се нађу у том зимском рају

Усред једног од тих читања, у глувој тишини зимске ноћи, као да су били на некој чудној вези, са оближњег брега се огласи језиво завијање вука самотњака. Зачас се свима подиже коса на глави. Испод нечијег пазуха Дечак једва нађе мало места за своје очи и угледа на брдашцету вука са шиљатом њушком усмереном према месецу из које је испуштао језиве звуке из неке непознате дубине времена. Његов зов је исконски страшан у хладној белини обасјаној месечином. У сваком од њих зов дивљине је нашао свог одјека. У гласу вука је било мешавине глади, самоће и туге.

Дечак је већ одрастао и своје одушевљење прочитаним књигама је преносио на околину. Још првих средњошколских дана у варошици где је гимназија била, прво се распитао за библиотеку. Цео огромни зид попуњен полицама са књигама. То је то. Касније је негде прочитао да је Едисон ушавши у библиотеку одлучио да прочита све књиге редом. Он, не знајући за Едисона, такође одлучи да прочита све књиге, али није кренуо редом. Пажњу ми привуче књига бе-

лих корица, "Донске приче" Михаила Шолохова. Прочита их за један дан занет и одушевљен. Тамо је сазнао да је најбоља књига тог писца *Тихи Дон*. Следећег дана је читао тај роман у дебелим плавим корицама. Сваки слободан тренутак посветио је читању. Све је престало за њега да постоји. Јео је и читао, сваку паузу у свом школском дану је попунио тим читањем, спавао мање него обично и само за то да би могао после тога да чита. Баба му је говорила: - Оћорећеш дијете, стани мало, али ништа није помогло. На Сјеницу, на стару паланку, није обраћао пажњу, није примећивао, ни улице ни људе. Неког саобраћаја и није било. Могло је само да га очеше неко кљусе натоварено дрвима или брашном. Он је тих дана био на тихом Дону са Григоријем Мелеховим и осталима. Козаци су живели неки живот који је у свом духу и обичају имао много тога што је и сам понео из родног села.

То је био један од оних светлих периода у Дечаковом животу, који се не заборавља и не може се ни са чим мерити. Био је то један од врхунаца заноса који се јавља кад се чита добра књига.

Тихи Дон је донео и у читалачки клуб испод Голог Брда. Проредило се друштво. Многи

су отишли у школе, неки у фабрике. Они који су остали, прихватише књигу с одушевљењем. Од руке до руке, књига обиђе цело село.

Наредног пролећа, старији Дечаков брат је орао њиву у Цукама. Пролеће у ваздуху, радост птица невидљивих у плавом бескрају, они, младићи пуни очекивања од лепог живота. Све је пред њима. Читав живот у коме нема места за тугу и ружно. Постоји само лепота. Дечак је већ студент. Накратко ужива радости пролећа у брдима. Волови лагано климају, а момци легли на широки под кола, у висинама негде се шеве радују рајском предвечерју, а брат му прича детаље из *Тихој Дона*, као да је тамо био; безброј детаља. Повезује догађаје и личности из романа, са онима из њихове околине. За њега то није никакав паралелни, измишљени свет. За њега су сви ти људи постојали. Григорије му много личи на њега самог, Пантелеј Прокофјевич исти Чико,

а Христоња плунути Урош. И тако све до у смирај тог пролећног дана и добар део ноћи под Голим Брдом водио се разговор о донским стапама и козацима, расправљало о уметности и радостима које је она донела.

Да има два живота, Дечак не би стигао да прочита све оно што га интересује. Још толико би му требало да исприча све оно што жели да исприча. Много је захвалан књигама које је прочитао, почев од оног ормана у Аљиновићима, па до правих и познатих библиотека. То му је много дана и година учинило занимљивим, донело му толико радости, оне пријатне и узбуђујуће туге, коју неки називају словенска туга.

Хелен и Дечак су реалном свету додали још један, свет маште и књига и тако поседовали богатство ретких. Увек им је било жао људи који нису осетили задовољство од прочитане књиге. У тој разлици са обичним светом они су увиђали своју предност. У најтежим тренуцима, које сваки живот неминуно носи, они би се повлачили у свој свет читања и писања и тамо добијали најделотворенију терапију за смиривање свог духа и превазилажење неугодности.

Као што је љубав вечита, увек понављана, али увек нова за оне који ступају у њене пределе, тако и прича има потребу да буде причана; као трава која је и прошле године ницала, па увела и нестала, а поново се појавила и ове године, млада, зелена и очаравајућа за нови нараштај који се по први пут диви тој божјој лепоти, као и воде оне реке у малом шведском градићу под прозорима библиотеке, или воде Мале Ријеке под Златаром, које једнако теку, увек исте и увек нове за неке друге младе који стасавају.

Хелен већ неколико година ради у Београду. Дечаку је поседела црна коса. Јуче су се срели на сајму књига у Београду. Данас седе у "Руском цару" у удобним фотељама пресвученим црвеном кожом и као да се познају још од дечачких дана. Увиђају да је њихово царство у немилости савремене цивилизације, али опстаје. Држи се, не да се.

Славољуб Васојевић